

Henriikka Nissilä

”SE ON NIIN KUIN RUOKA JA ELÄMÄ, JOKA PITÄÄ HENGISSÄ”

Kaunokirjallisuus ja lukija

”SE ON NIIN KUIN RUOKA JA ELÄMÄ, JOKA PITÄÄ HENGISSÄ”

Kaunokirjallisuus ja lukija

Henriikka Nissilä
Opinnäytetyö
Syksy 2017
Kirjasto- ja tietopalvelun
tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma

Tekijä: Henriikka Nissilä

Opinnäytetyön nimi: ”Se on niin kuin ruoka ja elämä, joka pitää hengissä”: kaunokirjallisuus ja lukija

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2017

Sivumäärä: 48 + 1

Lukeminen ei ole ainoastaan yksi viihteen muoto, jolla saadaan aikaa kulutettua. Lukemisella, ja erityisesti kaunokirjallisuuden lukemisella, on myös monenlaisia vaikutuksia lukijaan. Kaunokirjallisuudella on voima muuttaa ajatusmalleja, opettaa sosiaalisesta maailmasta ja edistää itsetuntemusta. Kaunokirjallisuuden lukeminen ei ole passiivista toimintaa, vaan sen aikana jäsenetään maailmaa ja minuutta.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miksi kaunokirjallisuutta luetaan, miten se lukijaan vaikuttaa ja miten lukija muodostaa kirjallisesta teoksesta oman tulkintansa. Työn toimeksiantaja on Oulun ammattikorkeakoulu.

Työn teoriaosassa käsitellään lukijatutkimuksen teorioita, lukijarooleja ja lukutapoja sekä lukemisen vaikutuksia. Tietoa on koostettu niin kirjallisuudentutkimuksen piiristä kuin psykologiankin alan tutkimuksista. Empiirisessä osassa toteutettiin laadullista menetelmää käyttäen tutkimus, jossa haastateltiin kolmea aktiivista kaunokirjallisuuden lukijaa. Haastattelulajina toimi teemahaastattelu, jonka avulla selvitettiin haastateltavan lukutottumuksia, mieleenpainuneita lukukokemuksia sekä lukemisen syitä ja merkityksiä. Vaikka tutkimus oli rajattu käsittelemään kaunokirjallisuuden lukemista, käsiteltiin haastatteluissa väistämättä jonkin verran myös tietokirjallisuutta. Haastatteluaineiston analyysissä käytettiin teoriasidonnaista analyysiä.

Tuloksista voidaan päätellä, että tärkeimmät kirjojen lukemisen motiivit ovat nykyhetkestä irtautuminen, tuen ja lohdun saaminen sekä itsestä oppiminen. Lukeminen myös auttaa laajentamaan näkemyksiä ja opettaa ymmärtämään muita ihmisiä. Kirjallisuudesta saadaan monenlaista tukea elämän eri tilanteisiin. Opinnäytetyö auttaa kirjastoammattilaisia ymmärtämään kaunokirjallisen aineiston tärkeyttä kirjastoissa. Työn lopussa esitellään muutamia jo joissakin kirjastoissa käytettyjä, kaunokirjallista aineistoa hyödyntäviä toimintatapoja.

Asiasanat: kaunokirjallisuus, lukijat, lukemistutkimus, lukukokemukset, lukutottumukset, kirjastot

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Library and Information Services Degree Program

Author: Henriikka Nissilä

Title of thesis: "It's like food and life that keep you alive": fiction and the reader

Supervisor: Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2017 Number of pages: 48 + 1

Reading is not only a form of entertainment and a way to spend time. Reading, and especially reading fiction, has many effects on the reader. Fiction has the power to change the ways of thinking, to give lessons about the social world and to advance self-knowledge. Reading fiction is not a passive activity but a way to understand the world and the self.

This thesis aims to answer the following questions: Why do we read fiction? How does fiction affect the reader? How does the reader constitute a certain interpretation of a literary work? The commissioner of the thesis is Oulu University of Applied Sciences.

In the theoretical background of the thesis the reader-response criticism and the reading roles along with the ways and effects of reading are discussed. Data was gathered using the fields of literary and psychology research. In the empirical part, a qualitative study was conducted by interviewing three active readers of fiction. The reading habits and memorable reading experiences of the interviewees were investigated using focused interviews to gain insight into the motives behind and the meaning of the reading habit. Although the study was outlined to concern only fiction, dealing also with non-fiction during the interviews was unavoidable. Data from the interviews were analysed using theory-based analysis.

According to the results, having a way to escape from the mundane, getting support and comfort, and learning about oneself are the main reasons to read. Reading also helps enlarge the worldview and understand other people. Literature gives support in a wide variety of situations. This thesis helps librarians understand the importance of works of fiction in libraries. A few practical methods that utilize the works of fiction are already in use in some libraries and are presented at the end of the thesis.

Keywords: fiction and poetry, readers, reading research, reading experiences, reading habits, libraries

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	LUKIJATUTKIMUS	8
2.1	Reader–response-tutkimus	9
2.1.1	Tekstin aukkopaikat tulkinnan muodostamisessa	9
2.1.2	Lukijaa ohjaavat konventiot ja kompetenssit	11
2.1.3	Lukeminen transaktionona	12
2.2	Reseptioestetiikka	14
2.3	Lukijatutkimuksen kritiikkiä	15
3	LUKIJAROOLIT JA LUKUTAVAT	17
3.1	Elämän myötä kehittyvät lukijaroolit	17
3.2	Erilaisia lukutapoja	19
3.3	Tekstistä tulkintaan.....	20
4	LUKEMISEN VAIKUTUKSIA	22
4.1	Teksti torjuttujen halujen ja fantasioiden esilletuojana.....	22
4.2	Itsetuntemuksen kehittyminen	24
4.3	Sosiaalinen oppiminen	25
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	28
5.1	Tutkimusongelmat.....	28
5.2	Tutkimusmenetelmä	28
5.3	Aineiston keruu.....	30
5.4	Aineiston analyysi.....	32
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	34
6.1	Lukutottumukset	34
6.2	Mieleenpainuneet lukukokemukset	36
6.3	Lukemisen motiivit ja merkitykset	37
7	TULOSTEN TARKASTELU	40
8	POHDINTA.....	42
	LÄHTEET.....	45
	LIITTEET	49

1 JOHDANTO

Lukuharrastus on viime vuosina menettänyt suosiotaan muiden ajanviettomahdollisuuksien rinnalla. Tilastokeskuksen vuonna 2009 teettämän Ajankäyttötutkimuksen perusteella erityisesti 15–24-vuotiaat nuoret lukivat vähemmän kuin 1990-luvun alussa. Vuonna 1991 tästä ikäryhmästä vähän reilu 90 % vastaajista ilmoitti lukevansa kirjoja, kun taas vuonna 2009 vastaava luku oli hieman alle 80 %. Myös miesten lukuharrastus on vähentynyt 1990-luvulta: vuonna 1991 hieman alle 80 % ilmoitti lukevansa, kun taas vuonna 2009 luku oli kymmenen prosenttiyksikköä pienempi. (Tilastokeskus 2009, viitattu 12.10.2017.)

Lukuharrastuksen alaspäin suuntautuva trendi on huolestuttavaa. Kirja joutuu nykyisin taistelemaan suosiosta etenkin sosiaalisen median palvelujen kanssa. Olisikin tärkeää ymmärtää nykyistä paremmin kaunokirjallisuuden lukemisen merkitykset sekä yksilölle että yleisemmin yhteiskunnalle. Kaunokirjallisuuden lukeminen ei ole passiivista toimintaa, vaan luettavaan tekstiin heijastuu aina myös lukija omine kokemuksineen ja muistoineen sekä muu maailma.

Suomen yleisten kirjastojen aineistoista kaunokirjallisuus on edelleen lainatuinta (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2016, viitattu 15.10.2017). Tällä hetkellä kaunokirjallisuutta hyödynnetään esimerkiksi lukupiireissä, kirjavinkkauksissa ja lasten satutuokioissa, mutta kaunokirjallista aineistoa voitaisiin käyttää kirjastotyössä nykyistä laajemmin. Kirjastoilla on käsissään suuri voimavara, jonka avulla ne voisivat olla suuremmassa osassa kirjastonkäyttäjien hyvinvointia ja henkistä kasvua.

Tuomen mukaan modernissa kirjastoajattelussa asiakkaat halutaan nähdä informaatiotarpeiden näkökulmasta ja kirjasto näiden tiedontarpeiden tyydyttäjänä. Kirjastonhoitajan roolina on tässä prosessissa tiedon välittäminen. Yleisissä kirjastoissa onkin vallinnut kehitys, jossa kirjastonhoitajan virkoja on muutettu informaation viroiksi, jolloin nimikkeen katsotaan kuvaavan paremmin tieto- tai informaatiopainotteista kirjastovisioita. (2011, 104–105.) Kirjaston painottaessa tiedonhankinnan taitoja ja informaation välittämistä on kirjaston perinteiseksi tehtäväksi mielletty toiminta eli kaunokirjallisuuden lukemisen edistäminen jäänyt aikaisempaa enemmän taka-alalle.

Kaunokirjallisuuteen liittyvät kirjastotyön osa-alueet liittyvät asiakaspalveluun, aineiston valintaan ja karsintaan sekä sisällönkuvailuun. Asiakaspalvelun osa-alueita ovat esimerkiksi kirjoista

keskustelu ja kirjavinkkaus, valinnassa ja karsinnassa taas tulee tuntee niin julkaisutuotantoa kuin toimintaympäristöäkin ja sisällönkuvailu vaatii muun muassa asiasanoituksen taitoa. (Tuomi 2011, 101.) Kirjastotyöntekijä tarvitsee siis monenlaista osaamista kaunokirjallisuudenkin saralla, jolloin sen arvoa ei voida väheksyä.

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan, miksi kaunokirjallisuutta luetaan ja miten se vaikuttaa lukijaan. Työssä myös tarkastellaan, millaisia prosesseja lukeminen lukijassa herättää, miten lukija muodostaa kirjallisesta teoksesta oman tulkintansa ja mitä kaunokirjallisuus lukijalleen merkitsee. Työn tavoitteena on osoittaa kaunokirjallisen aineiston tärkeyttä kirjastoissa. Kaunokirjallisuudella tarkoitetaan sepitteellistä, mielikuvitukseen painottuvaa kirjallisuutta, jonka alaisuuteen lukeutuvat epiikka, lyriikka, draamakirjallisuus ja viihdekirjallisuus. Usein kaunokirjallisuus tavataan erottaa tietokirjallisuudesta, vaikkakaan tiukka kahtiajako voi olla joissakin tapauksissa hankalaa. (Hosiaislouma 2016, 412.) Työn toimeksiantajana toimii Oulun ammattikorkeakoulun Kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma.

Työ toteutettiin kirjallisuuskatsauksena ja teemahaastatteluina. Lukijaan suuntautuvaa tutkimusta on tehty erityisesti kirjallisuudentutkimuksen piirissä, mutta myös psykologian alalla on tutkittu kaunokirjallisuuden lukemisen vaikutuksia lukijaan. Kirjallisuudentutkimuksessa lukijaan suuntautuvaa tutkimusta on tehty *reader-response*-tutkimuksen ja *reseptioestetiikan* piirissä. Lukijaan ja lukutilanteeseen kohdistuvan tutkimuksen lisäksi opinnäytetyössä tutkitaan erilaisia lukutapoja ja -rooleja. Lukutapa tai -rooli kytkeytyy lukemisen motiiveihin, sillä erilaiset lukutavat kertovat siitä, mitä lukija tekstistä itselleen etsii ja pitää merkityksellisenä. Opinnäytetyössä huomioidaan myös psykologian saralla tehtyjä tutkimuksia kaunokirjallisuuden lukemisen vaikutuksista.

Opinnäytetyön empiirisen osan tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua, jota varten haastateltiin kolmea henkilöä. Haastattelut nauhoitettiin ja äänitallenteet litteroitiin sanatarkasti. Aineiston analyysissä käytettiin teoriasidonnaista menetelmää, jossa aineistoa pyrittiin sitomaan teoriaan.

2 LUKIJATUTKIMUS

Tässä luvussa esitellään kirjallisuudentutkimuksen saralla tehtyä lukijaan kohdistuvaa tutkimusta. Tutkimusta on tehty niin kutsutun *reader-response*-tutkimuksen sekä reseptioestetiikan piirissä. Luvun lopussa esitellään hieman myös lukijatutkimuksen saamaa kritiikkiä ja ongelmakohtia.

Lukijaan keskittyvä tutkimus on kirjallisuudentutkimuksessa melko nuori osa-alue. Vasta 1960–1970-luvuilla alettiin puhua lukijasta tutkimuskohteena. On kuitenkin vaikeaa löytää kirjallisuudentutkimuksen suuntausta, joka ei jollakin tapaa käsitteisi lukijaa ja lukemista. Tutkimussuuntien käsitykset lukijasta kuitenkin vaihtelevat: osa tarkoittaa lukijalla tekstinsisäistä ihannelukijaa, osa taas tekstin ulkoista lukijaa. (Alanko-Kahiluoto 2014, 207.) Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena on tarkastella tekstin ulkoista lukijaa, ”konkreettista” lukijaa, vaikkakin myös tekstinsisäistä lukijaa käsitteenä hieman tarkastellaankin.

Lukijatutkimus keskittyy tutkimaan lukemista, sen ehtoja, lukemisprosessia ja teosten kollektiivista vastaanottoa. Tutkimus pohtii muiden muassa sitä, mikä tehtävä lukijalla on tekstin merkitysten muodostamisessa ja onko tekstillä yhtä monta merkitystä kuin sillä on lukijaa. Tutkimussuuntausten käsitykset lukijasta käsitteenä vaihtelevat, mutta yhteistä teorioille on se, että ne näkevät lukijan olevan tärkein tekijä tekstin merkityksen muodostamisessa. (Koskela & Rojola 1997, 100–101.)

Lukemiseen ja kirjallisen teoksen vastaanottoon keskittyvä tutkimus pohjautuu fenomenologiaan, jonka yksi tunnetuimmista edustajista on saksalainen filosofi Edmund Husserl. Hänen mukaansa emme voi saada varmaa tietoa todellisuudesta, joten meidän tulee tutkia sitä, miten todellisuus ilmenee meille. Fenomenologia painottaa subjektin tärkeyttä merkityksen muodostumisessa. Maailma on sellainen, jollaisena se ihmisen tietoisuudessa näyttäytyy. Kirjallisuudentutkimukseen nämä ajatukset heijastuvat siten, että tekstistä ajatellaan tulevan teos vasta lukemisen kautta. Ennen lukutapahtumaa teos on vain pelkkiä mustia merkkejä paperilla. Fenomenologian näkökulmasta kirjallisuus on tekstuaalisen objektin (teos) ja tietoisuuden (lukija) välinen suhde. (Koskela & Rojola 1997, 101.)

2.1 Reader–response-tutkimus

Lukijatutkimuksen laajin suuntaus on *reader–response*-tutkimus. Tutkimussuuntaus ei kuitenkaan ole yhtenäinen, vaan nimitys on annettu jälkikäteen joukolle lukemisesta kiinnostuneita tutkijoita. Teorioiden näkökulmat lukemiseen vaihtelevat: osa on kiinnostunut lukevasta subjektista, osa tekstistä objektina ja osa taas tekstin ja lukijan välisestä vuorovaikutuksesta. (Alanko-Kahiluoto 2014, 208.)

Reader–response-teoriat pyrkivät tekemään näkymättömästä prosessista näkyvää tutkimalla sellaista, mikä on kirjallisuudentutkimuksen piirissä julistettu tutkimattomaksi, kielletyksi ja turhaksi. Kirjallisuudentutkimuksen saralla tutkimuksen keskipisteen siirtyminen tekstistä lukijaan edellyttää käsitystä siitä, että suhteemme todellisuuteen on hermeneuttisesti rakentunut. Tällä tarkoitetaan sitä, että kaikki havaintomme maailmasta ovat jo itsessään tulkintoja. Keskittymällä lukijaan reader–response-teoriat pohtivat muiden muassa, miksi me luemme, mitkä ovat ne perimmäiset syyt, jotka saavat meidät lukemaan kirjallisuutta, mitä tekemistä lukemisella on psyyken, mielikuvituksen tai kielen kanssa sekä mitä meissä tapahtuu kognitiivisesti ja psykologisesti lukemisen aikana. (Freund 1987, 5–6.)

2.1.1 Tekstin aukkoajat tulkin muodostamisessa

Roman Ingarden sovelsi ensimmäisenä fenomenologian ajatuksia kirjallisuudentutkimukseen 1930-luvulla (Koskela & Rojola 1997, 101). Ingarden puhui tekstin *konkretisoinnista* eli havainnollistamisesta. Tällä tarkoitetaan sitä tekstin tuottamaa kokemusta, joka syntyy lukijalle hänen lukiessaan tekstin kuvaamasta maailmasta. Tekstin pohjalta ei kuitenkaan synny sattumanvarainen kokemus, vaan se pohjautuu tekstiin. Konkretisoinnin pohja on tekstin *intersubjektivisuudessa*. Intersubjektivisuudessa on kyse yhdyssiteestä kirjoittajan ja lukijan välillä. Lukijan tulee ymmärtää se, mitä kirjoittaja on kirjoittanut. Jos tämä toteutuu, voivat useat ihmiset kokea saman tekstin suurin piirtein samalla tavoin. (Holma 1993, 59–60.)

Kuitenkaan jokainen lukija ei tulkitse tekstiä juuri samalla tavalla kuin toinen. Tämä johtuu tekstin *aukkopaikkojen* täytöstä. (sama, 59.) Toisin kuin todellisen maailman objektit, kirjallisuuden kuvaamat objektit ovat usein epämääräisesti kuvattuja. Muodostaessaan konkretisaatiota lukijan täytyy täyttää nämä tekstin aukkoajat tai epämääräisyyskohdat, joita ovat esimerkiksi fiktiivisen

henkilön ulkonäölliset ominaisuudet, sillä kirjallinen teos harvoin kuvaa henkilön ulkonäköä täydellisesti. Lukija täydentää itse henkilöhahmon puuttuvat ominaisuudet ja elävöittää kirjallisen henkilön mielikuvituksensa avulla. Näin ollen jokainen lukija luo yksilöllisen visualisaationsa teoksesta. (Alanko-Kahiluoto 2014, 210.)

Lukija luo jatkuvasti lukemisen aikana oletuksia siitä, mitä tekstin jokin osa tarkoittaa ja mitä seuraavaksi voisi tapahtua. Aukkokohdat lukija täyttää oman elämäkokemuksensa ja muiden lukemiensa kirjojen perusteella. Lukija tiedostaa, että kaikki aukot eivät ole tarinassa juonen kannalta olennaisia. Useimmiten lukijalla on kyky erottaa, mitkä aukot ovat merkityksellisiä tarinan kannalta ja mitkä taas voi sivuuttaa pohtimatta niitä sen enempää. (Koskela & Rojola 1997, 102–103.)

Saksalainen Wolfgang Iser jatkoi Ingardenin ajatuksia. Iserin perusajatuksena oli, että lukiessaan lukija luo teoksen lisäksi myös itsensä. Tämä pohjautuu siihen, että kaunokirjallisella teoksella ei ole yhtä selkeää kontekstia kuin arkielämän teksteillä, kuten opastuksilla, kielloilla ja ohjeilla. Tästä syystä lukija luo kaunokirjallista teosta lukiessaan itselleen maailman, jonka myötä hän luo myös itseään. Konkretisoinnissa lukija tuo prosessiin omat arvonsa ja kokemuksensa, jolloin hänen maailmankuvansa voi muuttua aukkoja täyttäessä tai niistä ”neuvoteltaessa”. (Iser 1976, viitattu teoksessa Koskela & Rojola 1997, 103–104.)

Ingardenin tapaan myös Iser painottaa tekstin aukkojen merkitystä. Aukoilla hän tarkoittaa kuitenkin tekstin tyhjän kohdan lisäksi myös etäisyyttä tekstin ja lukijan välillä (Iser 1970, 248, viitattu teoksessa Alanko-Kahiluoto 2014, 224). Merkityksellinen teos yllättää lukijan tai pakottaa hänet pohtimaan itseään tai maailmaa. Tarinassa voi olla vaikkapa aukko menneisyyden ja nykyisyyden välillä, jolloin lukijan on pääteltävä nykyhetkeen johtaneet tapahtumat. (Alanko-Kahiluoto 2014, 224–225.) Iserin mukaan ”tekstisegmenttien” väliset aukko paikat aktivoivat lukijassa tekstin pinnanalaisia kysymyksiä ja auttavat löytämään osien yhdistämiseen vaadittavan logiikan (Makkonen 1995, 187). Lukija muodostaa teoksesta kokonaiskuvan erilaisia näkökulmia yhdistelemällä. Lukijan on kuitenkin oltava huolellinen ja seurattava tekstin antamia ohjeita, jotta tekstin oikea merkitys voidaan huomata. (Alanko-Kahiluoto 2014, 224–225.)

Iserin mukaan tekstiin kuitenkin sisältyy oletuksia siitä, millainen tekstiä lukeva lukija on ja miten hän aukkokohdat täyttää. Tätä lukijaoletusta hän kutsuu sisäislukijaksi eli *implisiittiseksi lukijaksi*. Implisiittinen lukija opastaa todellista lukijaa teoksen johdonmukaiseen kokonaisuuteen. (Koskela

& Rojola 1997, 104.) Implisiittinen lukija voidaan hahmottaa tekstistä tutkimalla esimerkiksi sitä, millaista tietämystä ja arvomaailmaa teksti lukijalta edellyttää (Alanko-Kahiluoto 2014, 225). Implisiittisellä lukijalla on juurensa tekstissä, eikä sitä tule sekoittaa todelliseen lukijaan. Implisiittinen lukija on tekstuaalinen rakenne, joka ennakoii todellista vastaanottajaa, rakentaa jo ennakoita lukijan roolia. Todelliselle lukijalle ikään kuin tarjotaan tiettyä roolia, ja tällä ohjataan lukemista. (Iser 1978, 35).

2.1.2 Lukijaa ohjaavat konventiot ja kompetenssit

Jonathan Cullerin mielestä olisi tärkeää löytää ne lait, jotka määrittävät tulkinnan tekoa luettaessa (Freund 1987, 82). Cullerin tavoitteena oli luoda ikään kuin lukemisen kielioppi, joka osoittaa lukemista määräävät lainalaisuudet. Monista erilaisista tulkinnoista huolimatta lukeminen on *konventioiden* eli tapojen tai käytänteiden ohjaamaa. Vaikka lukijat voivat antaa teokselle monenlaisia yksilöllisiä merkityksiä, voivat he kaikki siltikin nähdä teoksen suhteellisen yhtenäisenä. Tämä yhtenäisyys voidaan luoda esimerkiksi korostamalla teoksen temaattista yhtenäisyyttä: teos pysyttelee vain yhden teeman käsittelyssä, eikä jakaannu käsittelemään muita teemoja. Oletus tekstin yhtenäisyydestä on meihin juurtunut konventio, joka ohjaa lukemistamme. Lukija pyrkii saamaan tekstiin järjettä päättelemällä, mikä tulkinta voi olla mahdollinen ja mikä taas ei. (Koskela & Rojola 1997, 105–106.)

Konventioissa on kyse eräänlaisesta sisäistetystä kieliopista: jaetuista käytänteistä ja yhteisistä sopimuksista. Kuten hallitsemme äidinkieltämme, hallitsemme myös kirjallisuuden kielioppia. Esimerkiksi kirjallisuusgenret ovat konventiojärjestelmiä, jotka ohjaavat sekä kirjailijaa että lukijaa. Opimme lukutaidon kehittyessä tunnistamaan lajille tyypillisiä piirteitä, emmekä siten odota esimerkiksi salapoliisiromaanilta samoja asioita kuin lastenlorulta. (Makkonen 1995, 189.) Kirjallisten konventioiden tuntemus johtaa riittävään kompetenssiin, jonka avulla lukija voi ymmärtää kirjallisuutta paremmin (Koskela & Rojola 1997, 106).

Amerikkalainen kirjallisuudentutkija Stanley Fish halusi pyrkiä eroon vastakohtista kuten subjekti–objekti tai lukija–teksti (Freund 1987, 92). Fish korosti sitä, kuinka tekstin objektiivisuus on illuusiota. Painettua tekstiä sisältävä teos saattaa konkreettisuudessaan luoda illuusion siitä, että se voisi olla tutkimuksessa tiedon ja merkityksen lähteenä ainoa laatuaan. (Fish 1970, 140, viitattu

teoksessa Freund 1987, 92.) Fish halusi siirtää tämän tarkastelun painopisteen tekstin illuusiosta lukijan kokemukseen (Freund 1987, 92–93).

Fish korosti siis tutkimuksen painopisteen siirtymistä teoksen struktuurista lukijan kokemuksen strukturiin. Fish kutsui kehittelemäänsä teoriaa *affektiiviseksi stilistiikaksi*. (Koskela & Rojola 1997, 106.) Affektiivisessä stilistiikassa tai tyyliintutkimuksessa kiinnostuksen kohteeksi nousivat lukijoiden käsitykset, arvot sekä tulkintakäytännö ja -prosessi (Leppänen 2000, 225). Tekstissä oleva lause oli Fishin mukaan jo itsessään tapahtuma: se on jotakin, mikä tapahtuu lukijan toimesta. Lauseen merkitys muodostuu tästä lukijan kokemuksesta, ei siis lauseen tulkinnasta. Fish siis pyrki tuomaan kognitiivista näkökulmaa tekstin ja lukijan vuorovaikutukseen. (Freund 1987, 93.)

Fish kuitenkin muutti ajattelutapaansa myöhemmin teoksessaan *Is There a Text in This Class?* Hän oli edelleen sitä mieltä, että kirjallisessa teoksessa ei ole mitään sellaista, joka ohjaisi lukijaa tiettyyn teoksesta johdettuun merkitykseen. Hänen mielestään teoksessa ei alkujaankaan ole edes mitään merkitystä, joka odottelisi lukijaa. Lukija lukee teoksen omalla tavallaan ja antaa sille sen merkityksen, jonka itse haluaa. Merkityksenantoa kuitenkin ohjaa *lukijayhteisö*. Jokainen lukija kuuluu johonkin lukijayhteisöön, joka muodostaa tietyt lukutavat. (Fish 1980, viitattu teoksessa Koskela & Rojola 1997, 107.) Käsite muistuttaa Cullerin kompetenssin käsitettä. Fishin lukijayhteisö kuitenkin tuntuu määrittävän koko lukemisprosessia lukijan kokemuksiin saakka. (Koskela & Rojola 1997, 107.)

2.1.3 Lukeminen transaktiona

Psykoanalyysistä vaikutteita ottanut kirjallisuudentutkija Norman Holland kutsuu lukijan ja tekstin kohtaamista *transaktioksi*, jossa minuus ja identiteetti rakentuvat. Lukija heijastaa tekstiin toiveitaan ja halujaan, muuntaa tekstin omia tarpeitaan vastaavaksi ja löytää tekstistä jotakin, jota pelkää tai toivoo. (Makkonen 1995, 192). Lukija löytää tekstistä pelkonsa ja toiveensa sosiaalisesti hyväksytyimmässä muodossa, ja tämä tuottaa mielihyvän kokemuksen. Lukeminen on terapeutin prosessi, jossa tiedostamattomat fantasiat käännetään tietoiselle, käsitteelliselle kielelle. Hollandin teoria tutkii kirjallisen tekstin sijaan lukemisessa paljastuvaa *toista*, jolla tarkoitetaan lukijaa tiedostamattomine toiveineen ja pelkoineen. Todellisuudessa lukiessaan kirjallista tekstiä lukija lukeekin itseään. (Alanko-Kahiluoto 2014, 213–214.)

Hollandin mukaan jokaisella on *identiteetteema*, joka seuraa ihmistä läpi hänen elämänsä. Identiteetteema on kokemus ykseydestä ja jatkuvuudesta. Tämä kokemus on joustava ja muuttuva, mutta pysyy silti identiteetin peruspilarina. (Koskela & Rojola 1997, 92.) Identiteetteema heijastaa persoonallisuuden syvärakennetta. Se vaikuttaa jokaisen kokemuksen taustalla, mutta kokemukset myös muokkaavat sitä. Identiteetteemalla on siis merkityksensä lukemisen yksilöllisyyteen: jokainen lukija tulkitsee lukemaansa omasta persoonastaan käsin. Identiteetteema havaitaan tarkastelemalla lukijan antamia kirjallisia tai suullisia lausuntoja lukukokemuksestaan. Keskipisteessä ovat lukijan tulkinnassa toistuvat kielelliset ilmaukset, assosiaatiot ja painotukset. Identiteetteemassa on kyse yhtenäisyydestä, ja samoin myös lukeminen on pyrkimystä yhtenäiseen tulkintaan. Tämä tekstin yhtenäisyys taas vastaa lukijan identiteetin yhtenäisyyttä. (Alanko-Kahiluoto 2014, 214.)

Holland on käyttänyt tutkimusaineistonaan psykologisia testejä, lukupäiväkirjoja, ryhmäkeskusteluja ja syvähaastatteluja. Teoksessaan *5 Readers Reading* (1975) hän tutki viiden opiskelijan reaktioita William Faulknerin novelliin "A Rose for Emily". Lukijoille oli aiemmin tehty persoonallisuusanalyysi, ja Holland vertasi tätä analyysia ja lukijan tulkintaa tekstistä toisiinsa, jolloin huomasi niiden muistuttavan toisiaan. Hollandin päätelmät olivat, että lukija tulkitsee tekstiä aina luonteenrakenteensa ja persoonallisuutensa lävitse. (Holland 1975, viitattu teoksessa Alanko-Kahiluoto 2014, 213.) Myöhemmin Holland muotoilikin havaintonsa iskulauseeksi "tulkinta on identiteetin funktio". (Holland 1980, 123, viitattu teoksessa Alanko-Kahiluoto 2014, 213.)

Myös Louise Rosenblatt on kuvannut lukijan ja tekstin välistä tapahtumaa transaktiona. Hänen mukaansa lukeminen ei ole automaattista vastaanottamista, vaan aktiivisesti valikoivaa ja hahmottavaa toimintaa. Lukija ja teksti ovat vuorovaikutuksessa ja vaikuttavat toisiinsa. Näiden osapuolten lisäksi vuorovaikutukseen antaa oman osansa myös konteksti. Tekstin tulkintaan vaikuttavat lukemistilanne, aika ja paikka, ja näiden muuttuessa myös tekstin merkitys muuttuu. Kulttuuri, historiallis-yhteiskunnallinen konteksti, lukijan kokemusmaailma ja lukemisen historia vaikuttavat tulkintaan, ja tämän takia lukijoiden tulkinnat vaihtelevat. (Lehtonen 1998, 11.)

Myös Rosenblatt on tutkinut opiskelijoiden reagoitua teksteihin. Häntä kiinnosti erityisesti lukijan ensimmäiset yritykset hahmottaa tekstin merkitystä. Teoksessa *The Reader, the Text, the Poem* (1981) Rosenblatt kertoo, kuinka hän laittoi opiskelijoita lukemaan Robert Frostin nelisäkeisen runon "It Bids Pretty Fair". Rosenblatt ei kuitenkaan paljastanut runoilijan nimeä eikä muutakaan tietoa tekstipätkästä opiskelijoille, jotta he eivät saisi mitään ponnahduslautaa tulkintaa varten.

Opiskelijat saivat tekstiä lukiessaan kirjoittaa ylös mitä tahansa heidän mieleensä tuli. Ensimmäiset muistiinpanot käsittelivät osalla opiskelijoista hämmennystä tekstin kuvailemasta aiheesta. Muistiinpanoissaan he saattoivat kertoa, kuinka yrittävät luoda tekstistä eheää kokonaisuutta yhdistämällä sen lauseita toisiinsa. Rosenblatt huomasi, että ensimmäiset muistiinpanot osoittavat opiskelijoiden hapuilevan jotakin kehystä, johon tekstin tapahtumat voisi liittää. Osa opiskelijoista mainitsikin jo arvelevansa tekstin olevan tekstilajiltaan runo. (Rosenblatt 1981, 6–7.)

Seuraavat muistiinpanot koskettivat jo selkeämpää tulkintaa runosta. Opiskelijat tulkitsivat tiettyjen symboleiden tarkoittavan tiettyjä asioita. Opiskelijat myös toivat ilmi useampia tulkintatapoja eri säkeistä. He yrittivät järkeillä selkoa eri säkeiden välille, ja tarpeen tullen saattoivat myös vaihtaa lähestymistapaansa. Vähitellen muistiinpanoihin alkoi ilmentyä myös tulkintaa omien kokemusten perusteella. Eräs opiskelija kirjoitti runossa mainittujen sanojen ”fighting” ja ”worry” herättävää ajatuksia ydinsodasta. Myös useissa muissa opiskelijoissa heräsi samankaltaisia assosiaatioita, mutta laajemmassa sodan merkityksessä. (Rosenblatt 1981, 7–9.)

Rosenblatt huomasi, kuinka jokainen opiskelija aktiivisesti etsi tekstile merkitystä aiempien kokemustensa kautta ja kuinka heidän tuli valita useiden tulkintojensa joukosta yksi, johon kiinnittyä. Jotta opiskelija pystyi valita yhden tulkintansa tekstistä, hänen tuli löytää tietty konteksti, johon hän pystyi liittämään havaintonsa. Opiskelija ei myöskään ainoastaan tulkinnut tekstiä ulkomaailman kautta, vaan heijasti tekstiin myös omia tunteitaan, asenteitaan, assosiaatioitaan ja ajatuksiaan. Tekstissä esiintyvät symbolit saivat merkityksensä sen kautta, miten lukija ne sisällään *tunsi* – millaisia tuntemuksia, kuvia, ajatuksia ja yhteyksiä symbolit saivat lukijan aiempien kokemusten ja lukemansa pohjalta. (Rosenblatt 1981, 10–11.)

2.2 Reseptioestetiikka

Myös saksalainen kirjallisuudentutkija Hans Robert Jauss oli kiinnostunut teoksen vastaanotosta. Hän painotti lukemistapahtuman historiallista kontekstia. Tiedollisen ja taidollisen lukijuutensa lisäksi lukija tuo lukuhetkeen mukaan myös oman historiallisen *odotushorisonttinsa*. (Alanko-Kahiluoto 2014, 228.) Jokaisella lukijalla on lukemisen aloittaessaan jonkinlainen käsitys kirjallisuudesta, sen lajeista ja konventioista. Lukijalla on myös oma elämäkokemuksensa ja näkemysensä maailmasta. Näihin kaikkiin näkemyksiinsä lukija suhteuttaa teosta. Jokaisella

kulttuurilla on oma odotushorisonttinsa eli joukko oletuksia ja näkemyksiä, joiden avulla tuotetaan tietynlaisia tulkintoja. (Koskela & Rojola 1997, 110.)

Odotushorisontti muodostuu kolmesta tekijästä: 1) kirjallisuudenlajille ominaisista piirteistä, 2) lukijalle tuttujen, samalta kirjallisuushistorialliselta kaudelta peräisin olevien tekstien implisiittisistä suhteista sekä 3) fiktion ja todellisuuden välisestä oppositiosta (Segers 1985, 12–13). Viimeksi mainitulla tarkoitetaan sitä, kun lukija vertaa teoksen kuvaamaa fiktiivistä maailmaa omaan kokemukseensa todellisesta maailmasta. Vaikkakin Jauss korosti lukemisen historiallisuutta, puuttuu hänen odotushorisontin tekijöistään historiallinen konteksti. Odotushorisontti rakentuukin lopulta hänen teoriassaan vain kirjallisuuden kautta. (Koskela & Rojola 1997, 110–111.) Jauss ei myöskään ottanut huomioon lukijan henkilökohtaista taustaa. Esimerkiksi Gast on ottanut odotushorisontissa huomioon muiden muassa lukijan sukupuolen, ammatin, koulutuksen, asuinpaikan, uskonnon, asenteet ja normit sekä kielellisen ja kirjallisen kompetenssin (Segers 1985, 42).

Jaussin odotushorisontin käsite myös arvottaa teoksia. Hänen mukaansa taideteos on sitä arvokkaampi mitä suuremman vaikutuksen se yleisölleen tuottaa. Jos teos pakottaa lukijan muuttamaan odotushorisonttiaan, teos on hyvä ja vaikuttava. *Esteettisellä etäisyydellä* Jauss kuvasi välimatkaa lukijan odotushorisontin ja teoksen odotushorisontin välillä. Jos esteettinen etäisyys lukijan ja teoksen välillä on pitkä, teos on yleensä lukijan ajatusmaailmaa muokkaava ja avartava. Kuitenkaan pitkäkään esteettinen välimatka ei aina ole vaikuttavan teoksen tunnusmerkki, sillä silloin teos saattaa tuntua lukijasta käsittämättömältä ja jää tuolloin lukijalle arvottomaksi. (Koskela & Rojola 1997, 111.)

2.3 Lukijatutkimuksen kritiikkiä

Vaikka reader–response-teoriat ovat eri tavoin arvioineet ja mitanneet luentaa ja lukijaa, tuloksina ei kuitenkaan ole ollut vastauksia, vaan vain lisää kysymyksiä (Kantokorpi 1995, 13). Teoriat painottavat lukukokemuksen merkitystä kirjallisuuden tarkastelussa, mutta kuitenkin itse kokemuksen käsite jää usein tyhjäksi tai sillä viitataan lukemisen tiedolliseen ja tietoiseen ulottuvuuteen. Esimerkiksi Iserin teoriassa lukija jättäytyy vain tekstin ohjailtavaksi ja tuottaa merkityksen tekstille tekstin itsensä edellyttämällä tavalla. (Alanko-Kahiluoto 2014, 232.)

Ongelmana on myös se, että lukuprosessin aikana koetut todelliset kokemukset eivät ole sama asia kuin niiden kokemusten ilmaiseminen verbaalisesti. Ongelmaketju vain jatkuu, kun kirjalliseen muotoon puettu lukukokemus on jälleen uusi teksti, jota tulee tulkita. On myös hyvin vaikea päästä käsiksi ”puhtaaseen” teoksen vastaanottoon, sillä teoksen herättämistä ajatuksista ja tuntemuksista puhutaan usein vasta teoksen lukemisen jälkeen. Tällöin sanallinen ilmaisu on jo materiaailtaan erilainen kuin vastaanotto sinänsä. (Koskela & Rojola 1997, 112–113.) Rosenblattin tutkimus opiskelijoiden välittömistä ajatuksista lukemastaan tekstistä lähentelee jo hieman enemmän ”puhdasta” vastaanottoa.

3 LUKIJAROOTIT JA LUKUTAVAT

Tässä luvussa esitellään muutamia erilaisia lukijarooleja ja lukutapoja. Lukijarooli ja lukutapa kertovat siitä, mitä lukija tekstistä etsii. Usein elämäntilanne tai -vaihe ohjaa myös sitä, mitä tekstistä etsii. Lukutapaan vaikuttaa myös se, millaiseen tarkoitukseen lukemaansa aikoo käyttää.

Luvun alussa esitellään eräs teoria kehitysvaiheiden määrittelemistä lukijarooleista. Tämän jälkeen käsitellään muutamia lukutapoja. Viimeisessä osassa esitellään teoria siitä, miten lukija muodostaa kirjallisesta teoksesta omanlaisensa näkemyksen tai tulkinnan.

3.1 Elämän myötä kehittyvät lukijaroolit

Amerikkalaisen kirjallisuudentutkija Appleyardin mukaan lukijan reagoititapa kirjallisuuteen riippuu lukijan psykologisesta kehityksestä ja siitä, miten kulttuuri on opettanut häntä lukemaan. Appleyard on todennut, että yksilöllisistä persoonallisuuseroista tai taustasta riippumatta on olemassa säännöllisiä, kehityksen myötä muuttuvia suhtautumistapoja tarinoihin. Esimerkiksi 10–11 vuoden iässä lapsi huomaa, että tarinan sankariin identifioituminen on tyydyttävä ja opettava vaihtoehto todellisen elämän rajoituksille, kun taas 17-vuotias mieluummin etsii kriittisesti lukemistaan tarinoista totuutta maailmasta. (Appleyard 1990, 2.)

Appleyard on muodostanut suhtautumistavoista viisi roolia. Kaksi ensimmäistä lukijaroolia kuvaavat lapsuudenaikaisia rooleja, kolme viimeistä nuoruuden ja aikuisuuden. Roolit ovat *leikkivä lukija*, *lukija sankarina ja sankarittarena*, *ajatteleva lukija*, *tulkitseva lukija* ja *käytännöllinen lukija*. Näiden lukijaroolien avulla ei kuitenkaan voida kuvata, mitä yksittäinen lukija kokee lukiessaan tiettyä kirjaa. Roolit eivät myöskään ota huomioon niitä persoonallisuuden piirteitä, kuten älykkyyttä, luonteenpiirteitä tai henkilökohtaisia mieltymyksiä, jotka myös vaikuttavat siihen, millä tavoin ihminen lukee. (sama, 14–15.)

Leikkivällä lukijalla (*The reader as player*) tarkoitetaan alle kouluikäistä, ei vielä itse lukevaa lasta. Lapsi kuuntelee tarinoita sekä leikkii todellista maailmaa ja pelkoja kuvastavassa fantasiamaailmassa. Koska lapsi ei vielä osaa lukea itse, läheinen aikuinen lukee hänelle tarinoita ääneen. Puheen tietty rytmi, erilaiset painotukset, satukirjan kuvien näyttäminen ja tarinan

dramatisointi kuuluvat olennaisena osana lukuhetkeen. Usein lapsi esittää kysymyksiä ja kommentoi tarinaa. Ikäkauden tarkoituksena on oppia erottamaan todellisuus fantasiamaailmasta, mutta niin, että lapsi kykenee luottamaan todelliseen maailmaan. (sama, 14, 22.)

Lukija sankarina ja sankarittarena (*The reader as hero and heroine*) kuvaa kouluikäisen lapsen eläytymistä tarinan päähenkilöön. Kun aiemmin lapselle luettiin, nyt koulunsa aloittanut lapsi joutuu opetella lukemaan itse ja sopeutumaan kouluympäristöön. Lukemiselle muodostuu kaksi tehtävää: se on tapa kerätä ja jäsentää tietoa ympäröivästä maailmasta, mutta myös tapa tutkia omaa sisäistä maailmaa. Usein tämän ikäiset lapset lukevat tarinoita, joissa on vahva tai älykäs päähenkilö, johon voi samastua. Tällaisten tarinoiden lukeminen viittaa siihen, että lapsi kokee tyydytystä kuvitellessaan itsensä ratkaisemassa sekasortoisen maailman ongelmia älykkyytensä ja oma-aloitteisuutensa avulla. (sama, 14, 58–59.)

Appleyard kuvaa etenkin nuorta lukijaa ajattelevaksi lukijaksi (*The reader as thinker*). Ajatteleva lukija kaipaa tarinoista oivalluksia elämän tarkoituksesta. Hän etsii arvoja, uskomuksia, ihanteita ja roolimalleja, joihin sitoutua. Samastuminen henkilöhahmoihin ei kuitenkaan kohdistu pelkästään lukijan itsensä kaltaisiin henkilöhahmoihin, vaan myös niihin, joiden kaltainen lukija haluaisi olla. Kirjan henkilö koetaan ikään kuin ideaali-minänä. Kaunokirjallisuuden avulla nuori oivaltaa uudenlaisia mahdollisuuksia ja tapoja elää, joita voi soveltaa omaankin elämään. Kirjoissa esiintyvät fiktiiviset henkilöt ruumiillistavat sen, millainen nuori voi kuvitella itsensäkin olevan. (sama, 14, 104–105.)

Tulkitseva lukija (*The reader as interpreter*) tutkii tarinaa kriittisesti. Hän pohtii tarinan rakennetta ja sen asemaa kirjallisuushistoriassa ja kykenee puhumaan siitä analyttisesti. Tämän vaiheen saavuttaminen vaatii koulusivistystä, sillä koulutus antaa analyttiselle tulkinnalle tarvittavia käsitteitä ja termejä. Tulkitseva lukija voi esimerkiksi pohtia teoksen rakennetta tai henkilöhahmoja. Appleyard kuvaa teoksessaan high school- ja college-opiskelijoita tulkitsevina lukijoina, jotka pyrkivät kirjallisuuden opinnoissaan rakentamaan teoksesta analyttisen tulkinnan. Opiskelijat kuitenkin törmäävät usein siihen käsitykseen, että teoksesta olisi olemassa vain yksi ”oikea” tulkinta. (sama, 14–15, 121, 126–132.)

Käytännöllinen lukija (*The pragmatic reader*) taas vaihtelee lukutapaansa tilanteen mukaan. Hän voi lukea paetakseen arkea, kokeakseen esteettistä nautintoa, vertaillakseen omia kokemuksiaan tai laajentaakseen tietoisuuttaan maailmasta. Appleyard viittaa käytännöllisellä lukijalla

aikuisuuden saavuttaneeseen lukijaan ja painottaa, että eri aikuislukijoilla on hyvin erilaisia motiiveja lukemiselle. Usein aikuislukija voi lukea kaikista edellä mainituista syistä, joskus taas tietyssä elämänvaiheessa jokin syistä voi olla muita syitä painavampi. Aikuislukijat erottuvat kuitenkin selvästi muista lukijoista siten, että he ovat tietoisia omista lukumieltymyksistään ja motiiveistaan lukea. (sama, 14–15, 163–164.)

3.2 Erilaisia lukutapoja

Sippola puhuu *luovasta lukijasta*, jonka lukutapahtumaa kuvaa aktiivisuus. Luova lukija arvioi lukemaansa kriittisesti, löytää eri näkökulmia, kehittelee uusia assosiaatioita ja jopa uudenlaisia kokonaisuuksia luetun pohjalta. Hän pohtii tekstin merkitystä itselleen ja käsittelee sen pohjalta esiin nousseita omia ongelmiaan. Tällainen lukutapa antaa lukijalleen eniten sekä älyllisesti että emotionaalisesti. (1985, 59–60.)

Niemi on jakanut lukemisen intentioita eli tavoitteita lukumalleihin. *Rekonstruoiva luenta* kiinnittää tekstin johonkin sen taustalla olevaan tosiasiakehikkoon, esimerkiksi historiaan. Tällöin kirjan kuvaama maailma pyritään suhteuttamaan muista lähteistä saatuihin tietoihin. Rekonstruoiva luenta on esimerkiksi kirjallisuudentutkijalle ominainen tapa lukea. *Nautintolukemisessa* keskiössä ovat lukijan yksilölliset tarpeet ja tekstin subjektivointi. Lukeminen voidaan nähdä jopa eräänlaisena egotrippinä, huumekokeiluna kirjallisuuden avulla. *Provokatorinen luenta* pyrkii kääntämään tekstin ja sen arvot pääläelleen. Esimerkiksi diskursiivinen luenta pyrkii paljastamaan vallan mekanismeja. Provokatorinen luenta vaatii tekstin rakenteiden ymmärtämistä. *Ideologisessa luennassa* analysoidaan tekstiä vain valikoiduin osin, ja tekstiä siirretään ajatusten ja aatteiden systeemiin. *Retorisessa luennassa* tekstiä luetaan julkisesti: sitä voidaan siteerata ja näin alistaa argumentoinnin välineeksi. Tällainen luenta on eräänlaista vallankäyttöä ja roolisuoritusta. (2000, 131–133.)

Rosenblatt on erottanut kaksi lukutapaa toisistaan, *esteettisen* ja *efferentin* lukemisen. Esteettisessä eli elämyksellisessä lukemisessa lukija kiinnittää huomiota siihen, mitä hän lukiessaan kokee ja mitä teksti hänessä aktivoi. Tekstin herättämät assosiaatiot, mielikuvat, elämykset, ajatukset ja asenteet ovat lukijalle merkityksellisiä. Efferentissä lukemisessa taas keskitytään itse lukutilanteen sijaan lukemisen lopputulokseen. Lukija keskittyy siihen, mitä informaatiota luetusta tulisi saada, mihin toimintaan se johtaa tai mitä hänen tulee tehdä lukemisen

jälkeen. Esimerkiksi uutisten lukeminen on efferenttiä lukemista. Kaunokirjallisuuden lukeminen on etupäässä esteettistä lukemista, mutta kahtiajako ei kuitenkaan välttämättä ole tekstisidonnaista. (1994, viitattu teoksessa Lehtonen 1998, 12–13.)

3.3 Tekstistä tulkintaan

Langer on teoksessaan *Envisioning Literature* (2011) esittänyt viisi vaihetta, joiden kautta lukijat muodostavat kirjallisesta teoksesta tietyn tulkinnan tai näkemyksen. Tulkinnalla tai näkemyksellä tarkoitetaan koko sitä käsitteellistä maailmaa, jota lukija luo mieleensä tekstin pohjalta. Jokainen viidestä vaiheesta on merkittävä, sillä kukin niistä tarjoaa uutta näkökulmaa tekstiin. Vaiheet eivät välttämättä etene lineaarisesti, vaan ne saattavat toistua. (2011, 10 16–17.) Lehtonen on kääntänyt neljä ensimmäistä vaihetta *kohtaamiseksi, keskusteluun syventymiseksi, merkityksen pohtimiseksi ja arvon määrittelemiseksi* (1998, 30). Langer itse on tutkinut opiskelijoita, mutta vaiheet ovat sovellettavissa kaikkiin lukijoihin.

Kohtaamisen vaiheessa (*Being outside and stepping into an envisionment*) yritetään saada selvää, mistä teos tulee kertomaan. Tässä vaiheessa yleensä tulkintaa aletaan muodostaa omaa tietämystä ja aiempia kokemuksia hyödyntäen, tekstin pintaa tarkastelemalla ja muiden vihjeiden avulla. Erityisesti lukuprosessin alussa pyritään saamaan alustavia ideoita ja oletuksia esimerkiksi henkilöhahmoista, juonesta, miljööstä ja tilanteesta, ja siitä, miten ne ovat yhteydessä toisiinsa. (Langer 2011, 17.)

Keskusteluun syventymisen vaiheessa (*Being inside and moving through an envisionment*) on upottu tarinaan, runon tunnelmaan tai kuvakieleen. Omaa kokemusta tekstistä, itsestä, muista, elämästä ja maailmasta aletaan käyttää apuna, kun ounastellaan, mistä teksti kertoo. Tässä vaiheessa arvaillaan, mitä asiat saattavat tarkoittaa. (sama, 18–19.)

Merkityksen pohtimisen vaiheessa (*Stepping out and rethinking what you know*) prosessi muuttuu käännteiseksi. Nyt tekstin annetaankin lisätä jotakin uutta omaan tietämykseen ja kokemuksiin. Näkemys tekstin merkityksestä käännetäänkin omaan elämään: mietitään, mitä tekstin herättämät ideat merkitsevät omalle elämälle, ajatuksille tai tietämykselle. Tässä vaiheessa nähdään vastavuoroisuutta fiktiivisen ja todellisen maailman välillä. Teoksen tulkinta valottaa elämää ja

elämä valottaa teoksen tulkintaa. Teksti voi myös herättää miettimään uudelleen omaa suhtautumista tiettyihin asioihin. (sama, 19.)

Arvon määrittämisen vaiheessa (*Stepping out and objectifying the experience*) etäännyttään tulkinnasta ja tarkastellaan lukukokemusta ja teosta objektiivisesti. Teosta reflektoidaan, analysoidaan ja arvioidaan suhteessa muihin teoksiin ja kokemuksiin. Tässä vaiheessa voidaan esimerkiksi pohtia kirjailijan kykyä kirjoittaa, tekstin rakennetta tai kirjallisia elementtejä ja lukea muiden tulkintoja teoksesta. (sama, 20.)

Viidettä ja viimeistä vaihetta Lehtonen ei ole suomentanut. Nimitän tätä vaihetta *uuden luomiseksi* (*Leaving an envisionment and going beyond*). Tämä vaihe saavutetaan paljon harvemmin kuin muut vaiheet. Tässä vaiheessa ollaan muodostettu riittävän rikkaita tulkintoja teoksesta, ja näiden tulkintojen pohjalta voidaan luoda jotakin uutta. Vaihe on produktiivinen, sillä yhden teoksen tulkinnasta syntyy uusi teos, josta voidaan luoda taas uusia tulkintoja – esimerkiksi säveltäjä voi hyödyntää jotakin runoa omassa sävellyksessään. (sama, 21.)

4 LUKEMISEN VAIKUTUKSIA

Tässä luvussa käsitellään kaunokirjallisuuden lukemisen vaikutuksia. Kirjallisuus haastaa vakiintuneita näkemyksiämme ja tarjoaa meille yllättävän paljon tietoa maailmasta. Kaunokirjallisuuden avulla voidaan sanallistaa oma kokemus, havaita ja purkaa rutiineiksi muodostuneita käytänteitä ja merkityksellistää ympäröivää todellisuutta. Kerronnan avulla voidaan luoda järjestystä kaottiselta tuntuvaan maailmaan. Kaunokirjallisuudella on yllättävä voima: se voi muuttaa lukijaa ja saada hänet ajattelemaan ja käyttäytymään eri tavalla kuin ennen. (Koskela & Lankinen 2003, 15, 17, 21.)

Aluksi esitellään Freudin ajatuksia tekstistä torjuttujen ja alitajuisten halujen ja fantasioiden paljastajana. Tämän jälkeen käsitellään lukemisen vaikutuksia yleisemmin itsetuntemukseen ja omien kokemusten käsittelemiseen. Lopuksi vielä pohditaan lukemisen vaikutuksia sosiaaliseen oppimiseen.

4.1 Teksti torjuttujen halujen ja fantasioiden esilletuojana

Psykoanalyysin perustaja ja kehittäjä Sigmund Freud ajatteli psykoanalyysilla olevan kolme merkitystä. Sillä voidaan tarkoittaa niin teoriaa ihmisen mielen rakenteen, toiminnan ja persoonallisuuden kehityksestä, ihmisen mieltä ja persoonallisuuden kehitystä tutkivaa tutkimusmenetelmää kuin myös psyykkisten häiriöiden ja persoonallisuuden kehitysvääritymien hoitomenetelmää. Freud on yksi tiedehistorian eniten kiistelty hahmo: hän on saanut osakseen syytöksiä niin epätieteellisyydestä kuin vanhanaikaisuudesta. Kriitikki voidaan ajatella myös osoituksena psykoanalyttisen ajattelun vahvuudesta. Freudin merkitys on kuitenkin selvä, sillä psykoanalyysin keskeiset löydöt pohjaavat länsimaista käsitystä ihmisestä. (Juutilainen & Takalo 2010, 9, 11.)

Kun Freud oli 1900-luvun alussa valanut perustan psykoanalyttiselle hoitomenetelmälle, unien tulkinnalle ja seksuaaliteorialle, hän alkoi kiinnittää huomiota myös taiteellisen luomistyön kysymyksiin (Ihanus 1987, 8). Artikkelissaan ”Runoilija ja fantasia” (1908) Freud pohtii runoilijan luovuuden lähteitä ja sitä, miten runoteos herättää lukijaa tarkastelemaan fantasioitaan. Hänen mukaansa runoilijan luovuuden juuria tulisi etsiä jo lapsuudesta:

Jokainen leikkivä lapsi käyttäytyy kuin runoilija luodessaan itselleen oman maailman tai oikeastaan muuttaessaan maailmansa asiat uuteen, häntä miellyttävään järjestykseen. Olisi siten väärin ajatella, ettei hän suhtaudu tuohon maailmaan vakavasti; päinvastoin hän suhtautuu leikkiinsä hyvin vakavasti - - Leikin vastakohta ei ole vakavuus, vaan – todellisuus. (Ihanus 1987, 201–202. 1)

Runoilija siis toimii lapsen tavoin rakentaessaan mielikuvitusmaailman ja erottaa sen samalla jyrkästi todellisuudesta. Runoilijan luoman maailman epätodellisuudesta aiheutuu työn kuulijalle ja katsojalle mielihyvää, sillä monet asiat, jotka eivät todellisuudessa voisi tuottaa nautintoa, voivat tuottaa sitä kuitenkin mielikuvitusleikissä. Kasvun myötä lapsi kuitenkin alkaa luopua leikistä ja siten sen tuottamasta mielihyvästä. Kuitenkaan ihminen ei voi täysin luopua mistään, vaan hän vaihtaa jonkin asian toiseksi, korvaa sen toisella. Tästä syystä aikuinen alkaakin leikin sijaan haaveilla. (Ihanus 1987, 202–203.)

Lapsesta poiketen aikuinen kuitenkin häpeää fantasioitaan, piilottaa ne toisilta ja pitää niitä yksityisasioinaan. Hän saattaa luulla, että hän on ainoa, jolla on tämänkaltaisia fantasioita, vaikka todellisuudessa moni muukin fantasioi samoista asioista. Lapselle ominaista on toive olla aikuinen ja hän jäljitteleekin leikeissään aikuisten elämää, eikä salaile tätä. Aikuinen kuitenkin tietää, ettei hänen enää odoteta leikkivän tai haaveilevan vaan toimivan todellisuudessa, ja tämän takia salaa lapsellisena ja luvattomana pitämiään fantasioita. (sama, 203.)

Freudin mukaan runoilija muuttaa ja verhoaa yleisiä, piilotettuja haluja ja fantasioita tekstiin esteetiikan keinoin. Runoilijan tarjoama esteettinen mielihyvä tarjoaa lukijalle sellaista mielihyvää, jonka avulla pyritään vapauttamaan yhä suurempaa mielihyvää vieläkin syvemmistä psyykkisistä lähteistä. Runoteoksen synnyttämä nautinto johtuu siis sielullisten jännitysten laukeamisesta. Tekstin kautta lukija voi ikään kuin kokea salaiset toiveensa ja fantasiansa sallitussa muodossa. Runoilija antaa lukijalle mahdollisuuden jatkossa nauttia omista fantasioistaan ilman häpeän tunnetta. (sama, 209.)

Freud kuvasi taiteilijaa armoitetuksi sensitiiviseksi yksilöksi, joka pystyy kanavoimaan ja ilmaisemaan sosiaalisesti hyväksyttävällä ja mielekkäällä tavalla torjuttuja impulsseja. Kuten edellä

1 Freudin artikkeli ”Runoilija ja fantasia” (1908) on ilmestynyt suomennettuna Ihanuksen (1987) teoksen liitteenä.

mainittu, taideteokset saavat sisäisiä jännityksiä laukeamaan, ja antavat mahdollisuuksia hahmottaa ja kokea todellisuus entistä rikkaampana. Taidenautinto johtuu siis freudilaisesta näkökulmasta katsottuna torjuttujen ja tyydyttymättömien viettien korvaamisesta tai sublimaatiosta. (sama, 12.) Sublimaatiolla Freud tarkoitti halujen ohjaamista yhteiskunnallisesti arvokkaampiin päämääriin (Eagleton 1997, 189).

4.2 Itsetuntemuksen kehittyminen

Ruotsalainen kirjailija ja kirjallisuuskriitikko Olof Lagercrantz pohtii teoksessaan *Lukemisen ja kirjoittamisen taidosta* (1995) muuan muassa lukemisen merkitystä: ”Hyvä kirja antaa lukijan tuntoa, että luemme omasta kokemuksestamme. Kun kirjallisuus on parhaimmillaan meistä tuntuu että äkkiä muistamme jotain tärkeätä jonka olemme tienneet mutta unohtaneet” (Lagercrantz 1995, 11). Myöhemmin Lagercrantz kirjoittaa teoksessaan romaanin toisesta lukukerrasta:

Toiseen kertaan lukeminen on kuin lukisi kuolleen elämäkertaa tai näkisi oman elämänsä juuri ennen kuin se on jätettävä. - - Nyt voimme myös, aivan niin kuin silloin kun muistelemme elämäämme, seisahtua erityisen kauniitten ja syvällisten jaksujen kohdalla. Meidän ei tarvitse rientää eteenpäin sillä me tiedämme jatkon. Mikään huoli huomisesta ei estä meitä nauttimasta tästä hetkestä. (Lagercrantz 1995, 22.)

Mar ja Oatley (2008) ovat tutkineet, kuinka kaunokirjallinen teksti nostaa tieteellistä tekstiä enemmän pinnalle henkilökohtaisia muistoja. He viittaavat Larsenin ja Seilmanin tekemään tutkimukseen, jossa tutkittiin kuvakielen herättämiä muistoja. Larsen ja Seilman kutsuivat metodiansa itsetutkivaksi retrospektiksi (*self-probed retrospection*). Tutkittavien tuli merkitä ylös tekstiin kohdat, jolloin heille tuli jokin muisto mieleen, ja lukemisen jälkeen selittää, mitä nuo muistot olivat. Larsen ja Seilman huomasivat, että kaunokirjallinen kertomus herätti tieteellistä tekstiä enemmän sellaisia muistoja, joissa tutkittava oli itse aktiivinen tekijä kuin pelkkä havainnoija. (1988, viitattu teoksessa Mar & Oatley 2008, 178.)

30 vuotta opiskelijoiden terapiapsykologina toiminut Pahkinen on kohdannut tuhansia erilaisissa elämänsä kriiseissä ja vaikeuksissa olevia nuoria aikuisia. Pahkinen kuvaa kirjallisuutta yhtenä tapana käsitellä omaa identiteettiään. Lukemalla lukija joutuu kohtaamaan erilaisia maailmankatsomuksia, ihmisenäkemyksiä, totuuksia, uskomuksia, arvoja ja epäilyjä. Lukeminen on ”päättymätöntä etsintää”, jonka avulla voidaan hahmottaa ja jäsentää myös omaa identiteettiä. Kirja voi toimia

siltana menneisyyden ja tulevaisuuden välillä, ja kuten kirjoissa, myös todellisessa maailmassa elämä pyritään näkemään kertomuksena. (2002, 7–8.)

Kirjailija ja psykoterapeutti Bernt Rosengrenin mielestä lukeminen tuo esille vain hämärästi havaittua, alitajuista materiaalia. Hänen mukaansa lukemalla voi ratkaista sisäisiä ristiriitoja. Romaaniin tai sen henkilöhahmoihin samastumisen kautta kyky ymmärtää itseä ja toisia kehittyy sekä tunneasteikko laajenee. Lukija näkee itsessään uusia piirteitä ja oppii käyttämään muiden ihmisten kokemuksia hyväkseen omien ongelmien selvittelyssä. (1973, viitattu teoksessa Sippola 1985, 69.) Rosengrenin ajatukset lukemisen vaikutuksista minuuteen koskettavat siis melko läheisesti Freudin ajatuksia taidenautinnosta.

4.3 Sosiaalinen oppiminen

Kaunokirjallisuuden lukemista voi sanoa vuorovaikutusprosessiksi, johon lukija asettaa tietonsa, kokemuksensa, muistikuvansa ja tunnekokemuksensa. Emme voi henkilökohtaisesti kokea maailmassa kaikkea itse, mutta kirjallisuus tarjoaa meille mahdollisuuden tarkastella asioita toisten näkökulmasta. Kaunokirjallisuus tarjoaa erilaisia tapauksia, ihmiskohtaloita, iloja ja suruja. (Koskela & Lankinen 2003, 15.)

Marin ja Oatleyn (2008) mukaan psykologian tutkijat ovat suureksi osaksi sivuuttaneet kaunokirjallisuuden tutkimisen, sillä sen tarkoitus on nähty lähinnä vain viihteellisenä eikä empiirisesti validina. Mar ja Oatley kuitenkin väittävät, että kaunokirjallisilla kertomuksilla on suurempiakin merkityksiä. Kertomukset tarjoavat heidän mukaansa simulaatioita sosiaalisesta maailmasta abstraktion, yksinkertaistamisen ja tiivistämisen avulla. Kaunokirjallisuuden avulla lukija voi kokea syvän ja mukaansatempaavan kokemuksen sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Tällaiset kokemukset helpottavat kommunikointia ja sosiaalisen informaation ymmärtämistä. (Mar & Oatley 2008, 173.)

Kaunokirjallisuuden toimiminen simulaationa tapahtuu kahdella eri tavalla. Mar ja Oatley viittaavat Gerrigin (1993) ja Oatleyn (1999) tutkimuksiin siitä, kuinka tarinoiden lukijat kokevat yhteneväisiä ajatuksia ja emootioita kertomuksissa kuvattujen kanssa. Lukijat voivat kokea, miltä tuntuu, kun sarjamurhaaja syöksyy oven läpi, vaikkakaan tilanne ei tapahdu todellisuudessa. Simulaatiota on myös se, että tarinat mallintavat ja abstrahoivat eli käsitteellistävät sosiaalista maailmaa. Tarinat

ovat informatiivisia, sillä ne paljastavat sosiaalisten tilanteiden taustalla vaikuttavia tekijöitä. Abstrahointi vaatii kuitenkin sen, että lukija heijastaa itsensä tarinassa esitettyihin tapahtumiin. (Mar & Oatley 2008, 173.)

Ihmiselle on luontaista muodostaa malleja niiden ihmisten mielistä, joiden kanssa hän on tekemisissä. Koska ihmisellä ei ole suoraa pääsyä toisen ihmisen ajatuksiin ja mielen sisälle, mallintaminen antaa keinon ymmärtää toisen ihmisen mielentilaa ja käyttäytymistä, sekä sitä, millainen vaikutus tällä käyttäytymisellä on omaan elämäämme. Kirjallisuudessa tällainen mallintaminen voidaan nähdä henkilöhahmoissa. Henkilöhahmo on simulaatio, joka sallii meidän nähdä, mitä toinen ihminen haluaa, ajattelee ja tuntee. (sama, 174–175.)

Kaunokirjallisuus antaa tietoa kompleksisesta sosiaalisesta maailmasta henkilöhahmojen välisen vuorovaikutuksen kautta ja hahmojen reagoidessa erilaisiin tapahtumiin ja onnettomuuksiin. Tällaisten monimutkaisten, ihmistenvälisen tilanteiden kuvaaminen on se perustava aspekti tarinoissa, joka viehättää lukijaa. Tarinat tekevät mahdolliseksi ymmärtää toisen mieltä, joka muuten jäisi läpinäkymättömäksi. (sama, 175.)

Mar, Oatley ja Peterson (2009) jatkoivat lukemisen sekä sosiaalisten taitojen ja empatiakyvyn yhteyksien tutkimista pidemmälle. Uudessa tutkimuksessaan he halusivat erityisesti tutkia luonteenpiirteiden yhteyttä lukemisen vaikutuksiin. He yhdistivät *Big Five* -mallin viidestä persoonallisuuspierreestä (avoimuus, ulospäinsuuntautuneisuus, sovinnollisuus, tunnollisuus ja neuroottisuus) avoimuuden korreloivan kaunokirjallisuuden lukemisen ja sen vaikutusten välillä. (Mar, Oatley & Peterson 2009, 407.)

Tutkimukseen osallistui 252 henkilöä, jotka olivat 17–38-vuotiaita. Tutkimuksessa käytettiin useaa eri tapaa tutkia lukemisen ja empatian yhteyttä. Koska kaunokirjallisuuden lukemisen ja avoimuuden sekä joidenkin muiden persoonallisuuspierreiden välillä on havaittu yhteyttä, pyrittiin niiden vaikutusta tuloksiin kontrolloimaan. Koehenkilöille tehtiin *Big Five* -malliin perustuva persoonallisuustesti ja heidän tuli tunnistaa kirjailijoiden nimiä. Näiden lisäksi koehenkilöiltä mitattiin eläytymiskyky tarinoihin, kyky tunnistaa mielentiloja kuvien avulla sekä sosiaalisen eristäytymisen, yksinäisyyden ja stressin määrä. Tulosten mukaan kaunokirjallisuus vaikuttaa eniten kykyyn tunnistaa mielentiloja. Tulosten perusteella myös näyttäisi siltä, että kaunokirjallisuuden lukemisen ja ihmisen saaman sosiaalisen tuen määrän välillä voisi olla yhteyttä. (sama, 411–414, 416, 420.)

Kiddin ja Castanon (2013) tutkimuksen mukaan kaunokirjallisuuden lukeminen edistää ymmärrystä siitä, mitä muut ajattelevat ja tuntevat. Tätä taitoa kutsutaan *mielen teoriaksi* (theory of mind). Tutkimus koostui useasta koesarjasta, joissa koehenkilöitä laitettiin lukemaan erilaisia lyhyitä tekstejä; kaunokirjallisuutta, viihdekirjallisuutta ja tietokirjallisuutta. Kaunokirjallisuuden tekstit olivat katkelmia jonkin kirjallisuuspalkinnon voittajien tai finalistien kirjoittamista kirjoista, viihdekirjallisuuden tekstit taas katkelmia kyseisen genren bestsellereistä. Osa koehenkilöistä ei lukenut mitään. Luettuaan tekstikatkelman koehenkilöiden tuli tunnistaa annetuista kuvista kasvonilmeiden perusteella tunteita. Tuloksista ilmeni, että kaunokirjallisuutta lukeneet tunnistivat tunteita paremmin kuin viihdekirjallisuutta, tietokirjallisuutta tai ei mitään lukeneet. (Kidd & Castano 2013, 377–378.)

Kiddin ja Castanon mukaan kaunokirjallisuus edistää ymmärrystä muiden ajatuksista ja tuntemuksista, koska se pakottaa lukijan perehtymään henkilöhahmojen ajatuskulkuun ja persoonallisuuden rakentumiseen tarinan myötä. Lukija pääsee sisään henkilöhahmon subjektiivisiin kokemuksiin riskittömämmin kuin todellisessa maailmassa. Todellinen arkielämämme on täynnä erilaisia käyttäytymissäantöjä ja stereotyyppioita, mutta kaunokirjallisuus haastaa nämä käytännöt. Tutkijat näkevät kaunokirjallisuuden olevan viihdekirjallisuutta parempi mielen teorian edistämisessä, sillä viihdekirjallisuus usein esittää maailman ja henkilöt sisäisesti yhtenäisinä ja ennustettavina, kun taas kaunokirjallisuus voi muuttaa suhtautumistapaamme maailmaan ja muihin ihmisiin. (sama.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön empiirisenä osiona toteutettu tutkimus. Tutkimuksessa tutkittiin yksittäisten lukijoiden kaunokirjallisuuden lukemista sekä lukemisen syitä ja merkityksiä. Ensin esitellään tutkimusongelmat ja tutkimusmenetelmät. Tämän jälkeen esitellään aineiston keruutapa ja analyysi.

5.1 Tutkimusongelmat

Tämän opinnäytetyön päättökysymykset ovat: miksi kaunokirjallisuutta luetaan ja miten se vaikuttaa lukijaan. Teoriapohjan lisäksi työhön kuuluu myös empiirinen osuus, jota varten haastateltiin kolmea henkilöä. Empiirisen osuuden tarkoituksena on tarkastella yksittäisten lukijoiden kaunokirjallisuuden lukemista. Tärkeimmät tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaiset lukijan lukutottumukset ovat?
2. Millaisia mieleenpainuneita lukukokemuksia lukijalla on?
3. Miksi lukija lukee kaunokirjallisuutta?
4. Mitä kirjallisuus merkitsee lukijalle?

Näiden kysymysten avulla selvitetään, kuinka merkityksellistä kaunokirjallisuus on lukijalle. Lisäksi tarkastellaan sitä, onko kaunokirjallisuus ollut merkittävässä asemassa jossakin kohtaa lukijan elämää ja onko hän oppinut jotakin kaunokirjoista. Haastattelurunko löytyy liitteestä 1.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus on luonteeltaan laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta. Yksinkertaisimmillaan kvalitatiivinen tutkimus ajatellaan aineiston ja analyysin muodon kuvaukseksi. Usein kvalitatiivisen tutkimuksen olemusta määritellään vertailemalla sitä kvantitatiiviseen tutkimukseen, jossa käytetään numeraalisia menetelmiä. Kvalitatiivinen tutkimus on saanut vaikutteita esimerkiksi hermeneutiikasta, fenomenologiasta ja analyttisestä kielifilosofiasta. (Eskola & Suoranta 1999, 13, 25.)

Kvalitatiiviselle tutkimukselle tunnusomaista on esimerkiksi tekstimuotoinen aineisto, joka on syntynyt joko tutkijasta riippuen tai riippumatta. Tutkijasta riippuvaisia tekstiaineistoja ovat esimerkiksi haastattelut ja havainnoinnit, riippumattomia taas päiväkirjat, kirjeet tai omaelämäkerrat. Aineisto on hyvin kirjavaa – joukkoon mahtuu myös vaikkapa yleisönosastokirjoituksia ja elokuvia. (sama, 15.)

Tutkimuksessa merkitsevää on tutkittavien oma näkökulma tietystä asiasta tai ilmiöstä. Esimerkiksi kenttätö on erityinen tapa pyrkiä tavoittamaan tutkittavien oma näkökulma. Kenttätöissä tutkija tutkii aihetta tai ilmiötä sen ekologisesti relevantissa tilanteessa sen sijaan, että järjestettäisiin koeasetelma laboratorioissa. Tutkijalla on muutenkin tutkimuksessa toimimisessa tietynlaista vapautta, joka antaa mahdollisuuden joustavaan tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Tutkija joutuu usein tekemään mielikuvituksellisia ratkaisuja, jotka tulee kuitenkin perustella myös tutkimuksen lukijalle. (sama, 16–17, 20.)

Kvalitatiivinen tutkimus keskittyy yleensä melko pieneen määrään tapauksia, joita pyritään analysoimaan perusteellisesti. Tutkimuksessa tärkeää ei olekaan määrä, vaan laatu. Tutkija pyrkii sijoittamaan tutkimuskohteen sen yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja antamaan siitä historiallisesti tarkan kuvan. Otanta tai näyte on tutkimuksessa harkinnanvaraista, ei sattumanvaraista. Näin taataan, että tutkituksi tulevat sellaiset henkilöt, joilla on tiettyjä tutkimukselle olennaisia tunnuspiirteitä tai ominaisuuksia. (sama, 18.)

Tutkimuksessa pyritään hypoteesittomuuteen eli siihen, että tutkijalla ei ole lukkoonlyötyjä ennako-olettamuksia tutkimuksen tuloksista tai tutkimuskohteesta. On kuitenkin huomioitava se, että tutkijan aikaisemmat kokemukset vaikuttavat hänen tekemiinsä havaintoihin. Aikaisemmat kokemukset eivät kuitenkaan saisi rajata tutkimuksellisia toimenpiteitä. Tutkimukselle ominaista on myös aineistolähtöinen analyysi, jolla pelkistetyimmillään tarkoitetaan teorian rakentamista alhaalta ylöspäin, empiirisestä aineistosta edeten. (sama, 19–20.)

Laadullista aineistoa voidaan lähestyä myös narratiivisuuden keinoin. Narratiivisuudella tarkoitetaan tarinanmuotoista selontekoa todellisuudesta, mikä on ihmiselle tyypillinen tapa jäsentää kokemusta. Arkipäiväinenkin puhe jäsentyy moninaiseksi tarinaksi, jolla on alku, keskikohta ja loppu. Narratiivisuudesta on tullut tieteellisen tutkimuksen kohde ja sitä käytetään myös tutkimuksellisenä resurssina: esimerkiksi omaelämäkerran tekeminen on kertomusten keräämistä. (sama, 22–23.)

5.3 Aineiston keruu

Tässä opinnäytetyössä aineiston keruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Haastatteluksi kutsutaan sellaista tutkimuksen tiedonkeruutapaa, jossa haastateltavalta kysytään hänen mielipiteitään tutkimuksen kohteesta ja vastaus saadaan puhutussa muodossa. Haastattelu on ennalta suunniteltua, päämäärähakuista toimintaa, jonka avulla tähdätään informaation keräämiseen. Tietoa ei kuitenkaan saada täydellisesti vaan haastattelu antaa vain välähdyksen tai epätäydellisen kuvan jostakin asiasta. Haastattelu on sosiaalista vuorovaikutusta ja perustuu käsitteisiin, merkitykseen ja kieleen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34, 41–42.)

Haastattelussa haastateltava halutaan nähdä merkityksiä luovana ja aktiivisena osapuolena, jolle annetaan mahdollisuus tuoda itseään koskevia asioita esiin mahdollisimman vapaasti. Haastattelu antaa myös tilaisuuden selventää ja syventää haastateltavan vastauksia, mikä ei olisi yhtä helppoa esimerkiksi kyselylomakkeen kohdalla. Haastattelu on sopiva tiedonkerumuoto esimerkiksi silloin, kun aiheena on vähän kartoitettu alue tai kun jo etukäteen tiedetään, että tutkimuksen aihe tuottaa monitahoisesti ja useisiin suuntiin viittaavia vastauksia. (sama, 35).

Haastattelussa haastateltavan vastauksia ohjaa kuitenkin hänen käsityksensä siitä, mihin haastattelija kysymyksellään pyrkii, mitä tutkimus käsittelee ja mitkä asiat ovat tutkittavan aiheen kannalta oleellisia. Haastateltavat joutuvat päättämään, mitä haluavat kertoa ja mitä jättää kertomatta. Haastateltava voi esimerkiksi kaunistella vastauksiaan, etenkin jos kysymyksessä on moraalisesti arkaluontoiset asiat. (Alasuutari 2011, 149–150.) Haastateltava saattaa myös havaita haastattelutilanteessa, että hän voi vastata mitä tahansa ja jopa valehdella, sillä haastattelija usein vain nyökkäilee, hymyilee ja hymisee (Hirsjärvi & Hurme 2008, 43). Haastattelu vie myös aikaa ja vaatii huolellista suunnittelua ja kouluttautumista haastattelijan rooliin (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 206).

Haastattelulajeja on jaoteltu monenlaisiin ryhmiin kirjallisuudessa. Yleisin erottelu liittyy siihen, kuinka strukturoitu ja kuinka muodollinen haastattelutilanne on. Ääripäissä ovat täysin strukturoitu, ennalta laadittujen kysymyssarjojen perusteella tehty haastattelu ja strukturoimaton, vapaa haastattelu, jossa tietystä aiheesta keskustellaan hyvin rönsyillen. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara

ovat jaotelleet haastattelulajit kolmeen ryhmään: strukturoituun haastatteluun, teemahaastatteluun ja avoimeen haastatteluun. Strukturoitu haastattelu eli lomakehaastattelu tapahtuu nimensä mukaisesti lomakkeen avulla. Lomakkeessa kysymysten ja väitteiden muoto ja järjestys on määrätty. Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto, jossa haastattelun aihepiirit on ennalta määrätty, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Avoin haastattelu on haastattelulajeista eniten tavallisen keskustelun tapainen. Haastattelija selvittelee haastateltavan ajatuksia, tunteita ja käsityksiä keskustelun kulun mukaisesti. Aihe voi jopa muuttua keskustelun kuluessa. Avoin haastattelu vie paljon aikaa ja vaatii muita haastattelulajeja enemmän taitoja. (Hirsjärvi et al. 2009, 208–209.)

Kuten jo aiemmin mainittu, haastattelulajiksi valikoitui puolistrukturoitu haastattelu tai toiselta nimeltään teemahaastattelu. Jotkut tutkijat erottavat puolistrukturoidun haastattelun ja teemahaastattelun toisistaan, mutta esimerkiksi Hirsjärvi ja Hurme nimittävät puolistrukturoitua haastattelua teemahaastatteluksi, koska haastattelun keskustelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin (2008, 47–48.) Teemahaastattelussa käsiteltävät aihepiirit on jo etukäteen määrätty. Haastattelukysymysten muoto ja järjestys eivät kuitenkaan ole välttämättä samat joka haastattelussa vaan ne elävät haastattelun mukana. Kysymysten järjestys voi vaihdella ja jotakin teema-aluetta voidaan käsitellä laajemmin. Haastattelija kuitenkin varmistaa, että kaikki teema-alueet käydään läpi. (Eskola & Suoranta 1999, 87.)

Teemahaastattelu valikoitui tässä tutkimuksessa haastattelulajiksi sen joustavuuden takia. Teemahaastattelu koettiin sopivaksi, koska se antaa mahdollisuuden tarvittaessa syventyä johonkin aiheeseen tai teemaan pidemmäksi aikaa. Kyselylomakkeessa tällainen ei olisi ollut mahdollista tai ainakin vastausten tarkentaminen olisi ollut vaativampaa ja aikaa vievää. Teemahaastattelussa voidaan saada selville haastateltavalle merkityksellinen asia paremmin selville ja tarkentaa haastateltavan vastauksia. Lisäksi kyselylomakkeeseen ei välttämättä saada yhtä pitkiä ja perusteellisia vastauksia, kuin mitä teemahaastattelussa voidaan saada puhutussa muodossa. Avoin haastattelu taas on kyseisessä tarkoituksessa liian laava tiedonkeruun keino, sillä tietyt tutkittavat teema-alueet olivat jo ennalta tiedossa.

Haastateltavat valittiin erään oululaisen kirjaston lukupiiristä. Koska tutkimuksen aiheena on kaunokirjallisuuden lukeminen, oli luonteva tapa lähteä etsimään haastateltavia aktiivisten lukuharrastajien keskuudesta. Haastattelija kävi lokakuun lukupiirikokouksen alussa esittelemässä aiheensa ja kysymässä vapaaehtoisia osallistujia. Osallistujia lukupiiristä pyydettiin

sattumanvaraisesti, joten sukupuolella tai iällä ei ollut merkitystä. Haastattelija kertoi tarvitsevansa 2–3 henkilöä haastateltavaksi. Haastateltavaksi ilmoittautui 3 henkilöä, ja osallistumishalukkuus olisi ollut suurempaakin. Rajallisten resurssien takia haastateltavien määrä kuitenkin päädyttiin pitämään kolmessa henkilössä, mikä on kuitenkin riittävä määrä kvalitatiivista tutkimusta ajatellen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan siinä pyritään kuvaamaan jotakin ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettinen tulkinta jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87).

Haastattelut tehtiin marraskuun puolivälissä erään kirjaston yksityisessä työskentelyhuoneessa, ja ne kestivät kahvitteluineen 40 minuutista noin tuntiin. Haastattelut nauhoitettiin ja äänitallenteita kertyi yhteensä noin 85 minuutin edestä.

5.4 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston käsittelyn ensimmäinen vaihe yhteismitallistaminen litteroinnin avulla. Litteroinnilla tarkoitetaan erilaisten tallenteiden, kuten äänitteiden, muuttamista kirjalliseen muotoon. Litteroinnin tasoja on kolme: sanatarkka, yleiskielinen ja propositiotason litterointi. Sanatarkka litterointi on tasoista tarkin ja siinä jokainen äännähdyksikin kirjataan ylös. Joissakin tapauksissa voidaan videotallenteista kirjata ylös myös esimerkiksi äänenpainot, eleet ja katseet. Yleiskielisessä litteroinnissa teksti muunnetaan kirjakielelle poistamalla murre- ja puhekieliset ilmaisut. Propositiotason litteroinnissa kirjataan ylös vain sanoman tai havainnon ydinsisältö. (Kananen 2014, 101–102.) Tässä opinnäytetyössä litteroitiin sanatarkasti, jolloin tekstiä kertyi yhteensä 17 sivua fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1.

Haastatteluaineisto analysoitiin teoriasidonnaisen analyysin keinoin. Teoriasidonnaisessa analyysissä teoria voi toimia apuna analyysia tehdessä. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysia. Teoriasidonnaista analyysia voidaan kutsua myös abduktiiviseksi päättelyksi. Tutkijan ajatteluprosessissa vuorottelevat aineisto ja valmiit mallit, joita hän pyrkii yhdistelemään toisiinsa. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 98–99.) Abduktiivisessa päättelyssä tutkijalla siis on valmiina joitakin teoreettisia johtideoita, joita hän pyrkii todentamaan aineiston avulla (Hirsjärvi & Hurme 2008, 136). Abduktiivisen päättelyn tulokset esitellään luvussa 7.

Koska haastattelumuotona toimi teemahaastattelu, ennalta määritetyt teema-alueet muodostavat jo eräänlaisen aineiston jäsennyksen, josta on helpompi lähteä liikkeelle. Jo teemahaastattelurunkoa kootessa on käytetty aiempien tutkimusten teoreettisia näkemyksiä ja mahdollista omaa kokemusta apuna. Tällöin aineistosta voidaan seuloa haastattelurungon avulla sellaisia tekstikohtia, jotka kertovat kyseisistä teemoista. Jo tässä vaiheessa täytyy kuitenkin tiedostaa, että seulominenkin on vahvasti tulkinnallista työtä. (Eskola & Suoranta 1999, 152, 153.)

Jokainen haastattelu litteroitiin omaksi tekstitiedostokseen. Tämän jälkeen litterointiaineistosta poimittiin teema-alueittain tekstipätkiä erilliseen tiedostoon. Jokaisen haastateltavan vastaukset koottiin teemoittain allekkain tiedostoon, ja vastauksia alettiin jäsenellä ja luokitella yläkäsitteiden alle. Tämän jälkeen aineistoa alettiin purkamaan haastattelurungon teema-alueiden mukaisesti painottaen samankaltaisia vastauksia, mutta tuomalla esiin myös haastateltavien yksilöllisiä eroavaisuuksia.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään teemahaastatteluiden tulokset. Tulokset on ryhmitelty kolmen teema-alueen mukaan: lukutottumukset, mieleenpainuneet lukukokemukset sekä lukemisen motiivit ja merkitykset. Haastattelun alussa kyseltiin haastateltavien lukutottumuksista, jotta voitiin selvittää, kuinka suuressa osassa kaunokirjallisuuden lukeminen haastateltavien elämässä on. Tämän jälkeen kyseltiin haastateltavien mieleenpainuneista lukukokemuksista ja lempikirjoista sekä niiden merkityksistä. Kun aiheeseen oli päästy sisälle helpompien kysymysten avulla, voitiin keskustelu ohjata syvempiin teemoihin eli lukemisen motiiveihin ja merkityksiin. Ilman alustusta viimeiseen teema-alueeseen vastaaminen olisi voinut olla hankalampaa.

Vaikka haastattelukeskusteluiden oli tarkoitus pysytellä kaunokirjallisuuden piirissä, ei myös tietokirjallisuudesta puhumisesta voitu välttyä. Osalla haastateltavista tärkeät kirjat kuitenkin olivat kirjallisuudenlajiltaan tietokirjallisuutta, minkä takia niiden arvoa ei voitu ohittaa. Keskustelujen pääpaino oli kuitenkin kaunokirjallisuudessa.

Haastatteluissa ei myöskään käyty läpi jokaista haastattelurungon lomakkeeseen (ks. liite) merkittyä kysymystä. Kysymykset oli listattu lomakkeeseen lähinnä keskustelun tueksi, eikä jokaista kysymystä ollut tarkoitukseen käydä järjestelmällisesti läpi. Erityisesti mieleenpainuneet lukukokemukset -osion kysymyksiä ei käyty kohta kohdalta läpi. Usein esimerkiksi mielikirja oli haastateltavilla sama, kuin kirja, joka oli lohduttanut tai opettanut jotakin.

6.1 Lukutottumukset

Kaikki haastateltavat olivat sukupuoleltaan naisia ja heidän keski-ikänsä oli 73 vuotta. Jokaisen haastateltavan kohdalla kirjallisuus on ollut läsnä lapsuudesta saakka tavalla tai toisella. Kaksi haastateltavista mainitsee koulukirjaston olleen lapsuudessa ja nuoruudessa tärkeässä asemassa. He muistelivat lukeneensa paljon tyttöromaneja, esimerkiksi L.M. Montgomeryn *Pientä runotyttöä*. Osalla haastateltavista lukevia esikuvia löytyi kotoa ja perhepiiristä. Eräs haastateltavista muistaa isoisän kirjakaapin tehneen häneen suuren vaikutuksen. Kaapissa oli muun muassa J.V. Snellmanin *Kootut teokset* ja kun kaapin ovet avasi, levisi kaapistakin omanlainen, mieleenpainunut tuoksu. Hän muistaa isoisän lukeneen paljon ja itse lukeneensa isoisän vieressä omia kirjojaan.

Yksi haastateltavista muistaa joutuneensa lukemaan äidiltään salassa, sillä tuohon aikaan kirjojen maailmaan uppoamista ei aina nähty suotuisana asiana, etenkin kun on maalaistalosta kotoisin.

Äiti oli vähä niinku, että ku se aina lukkee, ettei tee mitään, aina lukkee. (H1)

Kirjojen pariin haastateltavilla ajoi luontainen mielenkiinto ja uteliaisuus. Kirjojen kautta huomattiin maailman avartuvan, mikä oli tärkeää tuona aikana, kun ei ollut televisiota ja radiostakin kuului vain yksi kanava. Yksi haastateltavista kertoo perheensä muuttaneen lapsuuden aikana useamman kerran, jolloin vahvoja kaverisuhteita ei juuri syntynyt. Hän muistelee, kuinka lukioaikanaan ja yksin asuessaan lintsasi koulusta, osti kaupasta suklaakääretortun ja lainasi kirjastosta pinon kirjoja ja linnoittautui huoneeseensa lukemaan. Kirjat toimivat tuona aikana lohtuna ja tukena, kun kavereita ei juuri ollut ja perhekin asui kauempana eri paikkakunnalla.

Haastateltavat ovat aktiivisia lukijoita: jokainen heistä kertoo lukevansa päivittäin. Lukeminen painottuu ilta-aikaan ennen nukkumaan menoa. Yksi haastateltavista kertoo lukevansa erityisesti myös matkoilla. Hänellä on käytössä e-kirjojen lukulaite, joka kulkee helposti mukana. Kaksi haastateltavaa kertoo lukevansa aina yhtä kirjaa kerrallaan, yhdellä on keskimäärin kolme kirjaa samanaikaisesti luettavana.

Haastateltavat lukevat eniten kaunokirjallisuutta, erityisesti romaaneja. Kaksi haastateltavaa kertoo lukevansa sekä kotimaista että käänöskirjallisuutta ja jonkin verran myös runoja. Yksi haastateltavista kertoo lukevansa harvoin suomalaisia romaaneja, sillä usein niissä käsitellään melko raskaita aihepiirejä, joiden parissa on joutunut jo työurallaan toimimaan. Hän kertoo osaavansa useaa kieltä ja lukevansa nykyään paljon espanjankielisiä kirjoja, erityisesti eteläamerikkalaista kirjallisuutta. Eteläamerikkalaisessa kirjallisuudessa hänen mukaansa viehättää varsinkin espanjan kieleen liittyvä voima ja energia, jota ei suomen tai englannin kielessä ole.

Lukutottumukset esimerkiksi genren suhteen ovat muuttuneet haastateltavilla elämän varrella jonkin verran. Luettavien kirjojen valitsemiseen vaikuttaa tietenkin olennaisena osana myös elämäntilanne. Yksi haastateltavista kertoo ahmineensa nuoruudessa dekkareita, etenkin Alistair MacLeanin kirjoja. Nyt kirjavalintoja värittävät eniten lukupiirikirjat. Toinen haastateltavista kertoo pitäneensä nuorempana Doris Lessingin *Kultaisesta muistikirjasta*, mutta huomannut

näkemyksensä kirjasta muuttuneen toisen lukukerran jälkeen. Toinen lukukerta heijastelee muutosta omassa itsessä.

Mä oon ostanu sen ja lukenu sillon joskus 70-luvulla ja nyt ku mä luin sen uudestaan, niin mä aattelin et ei tää voi olla sama kirja. Et kyl sitä huomaa et on ite muuttunu niin paljo siinä välissä. Et mä aattelin, että Kultainen muistikirja, et se on jotain niin, et se on jotaki aivan tavattoman hienoo, se on niin hyvä kirja, ja sit ku mä luin sen uudestaan niin mä aattelin että oliko tämä se kirja. (H2)

6.2 Mieleenpainuneet lukukokemukset

Haastateltavia pyydettiin myös kertomaan omista lempikirjoistaan tai -runoistaan tai yleensäkin mieleenjääneistä teoksista. Tärkeitä kirjoja ei ole haastateltavilla vain yhtä, vaan mieleen muistuu useampia kirjoja, jotka ovat jostakin syystä tärkeitä. Tärkeät kirjat linkittyvät osalla haastateltavilta erityisen paljon sen hetkiseen elämään ja tarpeeseen.

Ensimmäisellä haastateltavalla tärkeät kirjat liittyvät suurelta osin työuraan ja työssä jaksamiseen. Hän mainitsee esimerkiksi Martti Lindqvistin ja Tommy Hellstenin kirjojen auttaneen jaksamaan hyvin ihmisläheisessä työssä:

- - ne on ollu semmonen voimavara minulle, ihan niinku sillä lailla, että jotenki on huomannu, että ai niin, noinhan se onki! Ja että sieltä mä oon saanu aivan valtavasti niin kun sillon työssäoloaikana niihin asioihin. (H1)

Työelämässä jaksamiseen liittyvien kirjojen lisäksi erityisesti Kaari Utrion historialliset romaanit ovat olleet hänelle tärkeitä. Niiden avulla on voinut hypätä täysin toisenlaiseen maailmaan omasta arkielämästä. Kyung-sook Shinin *Pidä huolta äidistä* on viimeisin kirja, joka on tehnyt haastateltavaan erityisen vaikutuksen. Kirja on myös saanut haastateltavan pohtimaan omaa suhdettaan sekä lapsiinsa että äitiinsä.

- - jotenki niinku liippas omaa elämää sillä lailla, että miten vähän minäkään äitiäni tunsin sitten ja - - kuinka paljo enemmän olis pitäny kysyä ja keskustella. (H1)

Toiselle haastateltavalle tärkeä kirja, ”elämän aarre”, on Axel Munthen osittain omaelämäkerrallinen romaani *Huvila meren rannalla*. Kirja on heillä mökillä ja hän kertoo joka kesä lukevansa jo useasta lukukerrasta räjähtyneen teoksen yhä uudelleen. Haastateltava myös mainitsee, että hän on lukenut kirjaa eri tavalla eri elämänvaiheissa. Kirjassa viehättävät Italiasta kertovat tarinat ja sadunomainen tuntu.

Kolmannella haastateltavalla mieleen muistuu Mika Waltarin *Sinuhe egyptiläinen*, joka oli hänelle nuoruudessa erityisen tärkeä kirja. Kirja oli jollakin tapaa viehättävä, ja Waltari osasi kuvata Egyptiä ja tuon ajan elämää vakuuttavasti. Toinen mieleen painunut kirja on Eckhart Tollen *Läsnäolon voima*, joka muodostui hyvin tärkeäksi kirjaksi vakavan sairauden aikana.

Anto vertaistukea - - ja se justiinsa että oppii elämään siinä tässä hetkessä, niinku lapsi elää ja - - se elää just siinä leikissä ja se ei murehdi tulevaa - - eikä sure enää eilisen päivän juttuja. Että se panee koko voimansa ja ilonsa ja energiansa siihen hetkeen mitä se elää. Et sillä tavalla ei kannattais jauhaa niitä vanhoja asioita ja eikä panna energiaa siihen murehtimiseen - -. (H3)

Haastateltavilta myös kysyttiin, onko heillä lempihenkilöhahmoa tai henkilöahmoa, johon ovat samastuneet voimakkaasti. Yksi haastateltavista muistelee lukeneensa nuorena tyttönä L.M. Montgomeryn *Pienen runotytön* ja samastuneensa päähenkilö Emiliaan. Tuohon aikaan haastateltava halusi itsekin tulla runoilijaksi, joten samastuminen runoja kirjoittavaan tyttöön oli helppoa.

6.3 Lukemisen motiivit ja merkitykset

Haastattelujen kolmannen teema-alueen käsittelyssä edetään syvemmälle lukemisharrastuksen syihin. Teema-alueessa tarkastellaan lukemisen motiiveja ja merkityksiä yksittäiselle lukijalle. Haastateltavilta kysyttiin muiden muassa, miksi he lukevat, onko kirjallisuus ollut erityisen tärkeässä asemassa jossakin kohtaa elämää ja ovatko he oppineet jotakin kirjoista.

Syyt lukea liittyvät haastateltavilla irrottautumiseen tästä hetkestä, tuen ja lohdun saamiseen, itsetutkiskeluun ja omien kokemusten käsittelemiseen, näkemyksen laajentamiseen ja muista ihmisistä oppimiseen. Eräs haastateltavista kuvaa ”henkireiäkseen” kirjoja, jotka vievät pois tästä

hetkestä ja ympäristöstä. Toinen haastateltavista kertoo hyvän kirjan olevan sellainen, josta voi lukemisen jälkeen jälleen palata tähän maailmaan. Hän myös mainitsee, että lukiessaan lukijalla ei ole mitään määrettä, vaan hän on iätön ja sukupuoleton.

Kaksi haastateltavista mainitsi lukevansa tuen saamiseksi. Kirjat ovat toimineet vertaistukena erityisesti työelämässä, mutta myös haastavissa tilanteissa tai muutoksissa. Yksi haastateltavista kertoo kirjojen antavan iloa ja tukea omille ajatuksille, kun huomaa, että joku toinenkin ajattelee samoin kuin itse. Hänelle kirja yöpöydällä luo myös turvallisuuden tunnetta.

Mä oon ihan hukassa, jos mulla ei oo odottamassa siellä (yöpöydällä) joku - - mitä mä luen. Se on jännä juttu. Se on niin kuin ruoka ja elämä, joka pitää hengissä. (H3)

Kirjoista etsitään myös jonkinlaista lohtua. Eräs haastateltava kertoo lukevansa *Raamattua* aina silloin tällöin ja harppoen. Hän ei itsekään tiedä, mitä *Raamatusta* etsii, mutta luulee sen liittyvän uskonnollisiin asioihin ja elämän päättymisen lähestymiseen. Toinen haastateltava kuvaa lukemista ystävyysyden kaltaiseksi.

Kyllä se varmaan liittyy (uskonnollisiin syihin) ja tähän myöskin tähän ikään ja siihen, siihen elämän päättymiseen ja tähän näin. Varmaan joku tämmönen prosessi se on. (H1)

Se on niinku hyvän ystävän kohtaaminen, josta saa paljon voimaa ja apua siihen arkipäivään. (H3)

Yhdelle haastateltavista lukeminen on ennen kaikkea itsetutkiskelua. Hän soittaa pianoa, ja kokee kirjallisuuden ja musiikin molemmat tietynlaiseksi tutkimusmatkaksi. Kirjat kykenevät nostamaan pintaan omia kokemuksia ja muistoja. Hän toivoo, että kirjaa lukiessa joutuisi hieman näkemään vaivaa, työskentelemään ja ponnistelemaan, jotta lukeminen edistyisi. Hänen mielestään hyvä teksti on monitasoista ja jättää tilaa miettimiselle ja omille ajatuksille. Parasta olisi, jos tekstistä löytyisi jotakin sellaista, mitä ei ennen ole ajatellut.

Tavallaanhan se lukija kirjottaa sen tarinan ku lukee. Ja millä tavalla se puhuttelee, niin mää aattelen, että hyvä kirja on semmonen, et se pikkusen aina muuttaa mua kuitenkin. - - Aika paljohan niinku tuol lukupiiriski huomaa, niin aktivoituu omat kokemukset, ja muistot jäsentyy, et se on eräänlaista itseterapiaa siinä mielessä. (H2)

Yksi haastateltavista kertoo lukevansa avartaakseen maailmankatsomustaan ja lisätäkseen ymmärrystä muista ihmisistä ja tavoista elää. Kaksi haastateltavaa kertookin oppineensa ihmisestä kirjoja lukemalla.

Kyllä mää niistä (kirjoista) oon saanu semmosta ymmärrystä ja ihmisen ymmärrystä ja motiivien ymmärrystä. (H1)

Oppii niinku ymmärtämään elämää ja erilaisia ihmisiä ja elämäkokemuksia ja tapoja elää ja olla, ettei se vaan oo se yksi, oma. (H3)

Kysyttäessä, onko kirjallisuus ollut merkittävässä asemassa jossakin kohtaa elämää, kaksi haastateltavista muistaa joitakin kausia elämässä, jolloin kirjallisuudesta on ollut erityistä tukea. Tilanteet ovat liittyneet jollakin tapaa menetyksiin tai omaan sairauteen. Toinen heistä kertoo, että menetysten kohdalla etsii siihen liittyvää kirjallisuutta. Hän kuvaa, kuinka tällaisessa tilanteessa saa kirjallisuudesta ”omaan vajeeseen taikka ajatteluun liittyvää ruokaa” (H1). Toinen haastateltava kertoo omasta sairaudestaan, jolloin etsi kirjoista vertaistukea ja rohkaisua tilanteelleen. Tuolloin hän luki paljon hengellistä kirjallisuutta ja huomasi myös rajatiedon kirjojen alkavan kiinnostaa häntä.

Yksi haastateltavista kertoo jakavansa päivittäin veljen vaimon kanssa ajatuksia kirjoista sähköpostitse. Hän on iloinen siitä, että on löytynyt henkilö, jonka kanssa on jo vuosien ajan voinut jakaa omia ajatuksiaan kirjallisuudesta. Eikä aina ole pakko olla samaa mieltä asioista, sillä erilaiset näkemykset vain rikastuttavat keskustelua.

- - on hyvä, että on tällänen lukupartneri. Et se on ihanaa. Ja me ollaan monista asioista eri mieltä, et se on vielä parempi, et eihän siitä tulis mitään, jos me niinku samaan kuuroon huudettais. (H2)

7 TULOSTEN TARKASTELU

Tässä luvussa tarkastellaan haastattelujen tuloksia pyrkien sitomaan niitä opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen. Haastateltavat kertoivat erityisesti samoja syitä lukemiselle ja lukemisen vaikutuksia omiin näkemyksiin, kuin mitä opinnäytetyön teoriapohjassa on käsitelty. Linkitettävää teoriapohjaan löytyy siis eniten haastattelun kolmannesta teema-alueesta, lukemisen syistä ja motiiveista.

Haastateltavat eivät maininneet lukevansa vain yhdestä syystä, vaan lukemiselle on monenlaisia syitä: irrottautuminen tästä hetkestä, tuen ja lohdun saaminen, itsetutkiskelu ja omien kokemusten käsitteleminen, näkemyksen laajentaminen ja muista ihmisistä oppiminen. Haastateltavia voikin kuvailla Appleyardin (1990, 14–15, 163–164) lukijarooleista käytännöllisiksi lukijoiksi, jotka lukevat eri aikoina eri syistä (ks. s. 18–19). Elämäntilanteet ja muutokset vaikuttavat omalta osaltaan myös siihen, mitä henkilö etsii luettavakseen. Esimerkiksi kaksi haastateltavista kertoi, kuinka menetyksiä kohdatessaan etsii siihen hetkeen sopivaa apua kirjallisuudesta. Kirjat ovat toimineet haastateltavilla vertaistukena myös työelämässä. Toisinaan taas kirjat toimivat keinona irrottautua nykyhetkestä.

Yhden haastateltavan vastauksista löytyy paljon linkitettävää teoriapohjaan. Hän kertoi lukemisen nostavan pintaan omia kokemuksia ja muistoja. Hän myös mainitsi hyvän kirjan piirteeksi sen, että se muuttaa häntä jollakin tavalla. Iser puhui tekstin konkretisoinnista, jossa lukija tuo lukuhetkeen myös omat arvonsa ja kokemuksensa. Tekstin aukkopaidat ja niiden täyttäminen saavat lukijan pohtimaan myös omaa elämäänsä, jolloin lukijan maailmankuvakin voi muuttua. (1976, viitattu teoksessa Koskela & Rojola 1997, 103–104. Ks. s. 10.)

Jauss puhui käytännössä samasta asiasta kuin Iser, mutta nimitti sitä odotushorisontiksi. Lukijan odotushorisontti muodostuu elämäkokemuksesta, maailmankatsomuksesta ja kirjallisuuden ymmärtämisestä, ja lukija tuo nämä oletukset ja näkemykset aina lukuhetkeen mukaan. Jauss ajatteli kirjallisen teoksen olevan hyvä ja vaikuttava, jos se pakottaa lukijan muuttamaan odotushorisonttiaan – eli käytännössä muuttamaan lukijan ajatustapoja ja sitä kautta myös käyttäytymistä. (Koskela & Rojola 1997, 110–111. Ks. s. 14–15.)

Holland taas kutsui lukijan ja tekstin vuorovaikutustilannetta transaktioksi, jossa lukija heijastaa omaa elämäänsä tekstiin ja rakentaa minuuttaan tekstin avulla. Teksti nostaa pintaan pelkoja ja toiveita, joita lukija prosessoii lukiessaan. (Makkonen 1995, 192. Ks. s. 12.) Myös Freud (1908, suom. teoksessa Ihanus 1987, 201–209) puhui siitä, kuinka kirjallisuus näyttää toiveet, halut ja fantasiat sallitussa muodossa (ks. s. 22–24). Larsen ja Seilman (1988, viitattu teoksessa Mar & Oatley 2008, 178) taas ovat havainneet tutkimusten pohjalta, kuinka kaunokirjallinen teksti herättää tieteellistä tekstiä enemmän sellaisia muistoja pintaan, joissa henkilö on itse aktiivinen toimija (ks. s. 24). Haastateltava kuvailikin lukemista ”eräänlaiseksi itseterapiaksi” kokemusten aktivoituessa ja muistojen jäsentyessä.

Haastateltavat mainitsivat esimerkiksi maailmankatsomuksen avartamisen ja muiden ihmisten ymmärtämisen syiksi lukea. Kaksi haastateltavaa kertoikin myös oppineensa muista ihmisistä kirjoja lukemalla. Koskela ja Lankinen mainitsevatkin kirjallisuuden tarjoavan meille mahdollisuuden katsoa maailmaa muiden ihmisten näkökulmasta (2003, 15. Ks. s. 25). Marin ja Oatleyn (2008, 173) tutkimusten mukaan kaunokirjallisuus toimii simulaationa tosielämän sosiaalisille tilanteille, joten lukemalla voi oppia myös muista ihmisistä ja sosiaalisesta kanssakäymisestä (ks. s. 25–26). Samoin myös Kidd ja Castano (2013, 377) ovat havainneet kaunokirjallisuuden lukemisen kehittävän mielen teoriaa eli ymmärrystä muiden tunteista ja ajatuksista (ks. s. 27).

Yksi keino eläytyä kirjan tapahtumiin on samastuminen johonkin henkilöhaamoon. Eräs haastateltava kertoi samastuneensa nuorena tyttönä L.M. Montgomeryn *Pienen runotyön* päähenkilöön Emiliaan. Appleyard (1990, 14, 59) kuvaa kouluikäisen lukijan usein samastuvan tarinan vahvaan tai älykkääseen päähenkilöön, jolloin lapsi voi kuvitella itsensä ratkaisemassa elämässä kokemiaan ongelmia itsenäisesti. Nuorta lukijaa Appleyard (sama, 14) taas kuvaa ajattelevaksi lukijaksi, joka samastumisen kautta etsii elämälleen arvoja, ihanteita ja roolimalleja. (Ks. s. 18.) Runoja kirjoittava Emilia oli haastateltavalle todennäköisesti roolimalli ja ihanneminä, jota kohti pyrkiä.

8 POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä kysyttiin, miksi kaunokirjallisuutta luetaan ja miten se vaikuttaa lukijaan. Näiden lisäksi tarkasteltiin, millaisia prosesseja lukeminen lukijassa herättää, miten lukija muodostaa kirjallisesta teoksesta oman tulkintansa ja mitä kaunokirjallisuus lukijalleen merkitsee. Aihealueita tutkittiin kirjallisuuskatsauksen ja teemahaastattelujen avulla.

Osa tutkimusongelmista ei voitu tämän työn puitteissa tutkia haastatteluissa. Sitä, miten lukija muodostaa kirjallisesta teoksesta oman tulkintansa, ei juurikaan haastatteluissa selvitetty. Tällainen tutkimus luultavasti vaatisi sen, että tutkimus keskittyisi ainoastaan tähän tutkimusongelmaan ja että siinä tutkittaisiin yksittäistä lukukokemusta sekä tutkimukseen osallistuvan persoonallisuuspiirteitä. Kyseistä aihealuetta käsiteltiin kuitenkin hieman teoriaosuudessa puhuttaessa siitä, kuinka useiden kirjallisuudentutkimuksen teorioiden mukaan lukija muodostaa tulkintansa oman elämäkokemuksensa perusteella.

Lisäksi kaunokirjallisuuden laaja-alaisia vaikutuksia lukijaan ei todennäköisesti ole edes mahdollista tutkia sellaisenaan. Joitakin lukemisen vaikutuksia sosiaaliseen elämään käsiteltiin tehtyjen tutkimusten kautta työn teoriaosuudessa. Haastatteluissa aihealuetta tutkittiin yksittäisten kysymysten avulla, kuten kysymällä, onko kaunokirjallisuus opettanut haastateltavalle jotakin. Käytännössä voitaisiin kuitenkin ajatella, että kaikki prosessit, joita kaunokirjallisuuden lukeminen lukijassa herättää, ovat kaunokirjallisuuden vaikutuksia.

Haastattelut eivät myöskään pysyneet täysin kaunokirjallisuudesta puhumisen piirissä, vaikka haastateltaville painotettiin kaunokirjallisuuden lukemisen olevan tutkimuksen tarkastelukohde. Osalle haastateltavista tietyt tietokirjat olivat kuitenkin olleet niin merkittäviä, ettei niiden arvoa voitu haastattelukeskusteluissa ohittaa. Tästä syystä alkuperäisen suunnitelman mukaisissa rajoissa ei täysin kyetty pysymään.

Tutkimuksen tulosten esittelyssä ja analyysissä on myös otettava huomioon, että nekin ovat tutkijan muodostamia omia tulkintoja. On vaikeaa tietää, miten esimerkiksi haastattelijan oma kielenkäyttö on aineiston keruussa vaikuttanut saatuihin tuloksiin ja miten hän on ymmärtänyt haastateltavia haastattelutilanteessa. Kuten havainnot maailmasta, niin myös tulkinnat vaihtelevat ihmisten kesken. Tutkijan, tutkittavan ja vielä tutkimuksen lukijankin tulkinnat tietyistä asioista voivat

vaihdella. (Hirsjärvi et al. 2009, 229.) On huomioitava myös se, että haastateltavat ovat voineet ymmärtää kysymykset eri tavalla, kuin haastattelija on ajattelut.

Koko opinnäytetyöprosessin ajan on pyritty noudattamaan hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Tutkimusta on tehty läpinäkyvästi kuvaamalla tutkimuksen vaiheet ja antamalla runsaasti analyysin tueksi tarkoitettuja sitaatteja haastateltavilta. Tutkimuksen tulokset on myös pyritty analysoimaan mahdollisimman objektiivisesti, vaikkakaan tutkijan omaa tulkintaa ei voida välttää. Toisten julkaisemaa tekstiä ei ole esitetty tutkijan omana tekstinä, vaan kunnia tekstistä on annettu sen alkuperäiselle tekijälle. Haastateltavien kohtelu on ollut kunnioittavaa, ja haastatteluissa on pyritty olemaan ohjailematta vastauksia haluttuun suuntaan. Haastateltavia on informoitu rehellisesti tutkimuksen aiheesta ja tarkoituksesta, ja osallistuminen haastatteluun on ollut vapaaehtoista. Haastateltavien henkilötiedot on pidetty salassa.

Vaikka työn aihe ei liitykään konkreettisesti johonkin kirjaston toiminnan tai palvelun toteuttamiseen, on työn tuloksilla merkittävää arvoa kirjastotyön perusulottuvuuksiin. Kirjasto on tärkeimpiä kaunokirjallista aineistoa tarjoavia instituutioita, jolloin sen palvelujen merkitystä tulee pohtia ajoittain. Kaunokirjallisuuden arvoa ei tule pitää itsestäänselvyytenä, sillä kuten vaikkapa musiikki ja tanssi, on kaunokirjallisuuskin yksi taiteen muoto. Taide on ihmiselle luontainen tapa ilmaista itseään ja kokemuksiaan, ja muiden taideteoksesta nauttiminen liikauttaa itsessään jotakin.

Kirjastojen tulisikin pohtia nykyistä enemmän kaunokirjallisen aineiston hyödyntämistä ja esilletuontia. Perinteisten lukupiirien ja kirjavinkkauksien lisäksi kaunokirjallista aineistoa nostetaan esiin esimerkiksi kirjanäyttelyiden kautta. Usein näyttelyihin poimitaan tietyn teeman mukaisia tai ajankohtaisia kirjoja. Kirjanäyttelyt ovat hyvä ja helppo tapa nostaa esiin esimerkiksi sellaisia kaunokirjoja, jotka eivät jostain syystä liiku hyllyistä asiakkaille niin usein. Näyttelyiden avulla asiakkaat voivat sattumalta löytää itselleen hyvinkin mielenkiintoisia kirjoja, joita eivät olisi tulleet itse ajatelleeksikaan.

Kirjastoilla olisi myös aineistonsa, tietoresurssiensa ja ammattitaitonsa ansiosta erinomaiset mahdollisuudet tehdä yhteistyötä eri palvelutuottajien kanssa. Tällaiseen toimintaan sopivia yhteistyökumppaneita voisi löytyä erityisesti hoitoalan tai luovan kirjoittamisen piiristä. Yhteistyötoiminnan ideoinnissa voidaankin käyttää laajalti mielikuvitusta.

Esimerkiksi erilaiset kirjallisuusterapeuttiset ryhmät, joissa käytetään lukemista ja kirjoittamista ympäröivän maailman ja itsensä tutkimiseen, ovat hyviä tapoja hyödyntää kaunokirjallista aineistoa. Kirjallisuusterapeuttisia ryhmiä on kokoontunut muiden muassa Kallion ja Riihimäen kirjastoissa. Kallion kirjastossa järjestettiin keväällä 2017 neljänä iltana tiettyä teemaa käsitteleviä kirjallisuusterapeuttisia kokoontumisia. Teemoja olivat ”Voima”, ”Ilo”, ”Meditatiivinen kirjoittaminen” ja ”Aistit”. Tapaamisten aikana luettiin ja kirjoitettiin lyhyitä ja pidempiä tekstejä. (Helmet-kirjastot 2017, viitattu 11.12.2017.) Riihimäellä järjestettiin vuosien 2015–2016 aikana ”Dialogista digitarinaan – eheyttä elämään kirjastosta”-hanke, jossa kirjoittajapiiriä ohjattiin sekä kirjastossa että verkon kautta. Hankkeen yhtenä tavoitteena oli ”avata osallistujille lukemisen mahdollisuuksia omaa elämää eheyttävänä ja itsetuntoa vahvistavana keinona.” (Riihimäen kaupunginkirjasto 2017, viitattu 11.12.2017.)

Kirjallisuusterapeuttisten ryhmien lisäksi myös esimerkiksi runoillat ja aikuisten satutuokiot ovat erinomaisia kaunokirjallisen aineiston hyödyntämistapoja. Oulun kaupunginkirjastossa aikuisten satutuokioita markkinoidaan nimellä ”Teetä ja sympatiaa – aikuisten satutuokio”. Satutuokioissa tarjoillaan teetä ja kuunnellaan runojen, satujen ja tarinoiden ääneenlukua. (Oulun kaupunginkirjasto 2017, viitattu 11.12.2017.) Tämänkaltaiset tapahtumat lisäävät kaunokirjallisen aineiston monipuolista käyttöä, jolloin kirjat eivät vain jää hyllyihin odottamaan lainaajaansa.

Tämän työn tarkoituksena on osoittaa, mitä kaunokirjallisuus voi parhaimmillaan merkitä lukijalleen. Tavoitteena on ollut perustella kaunokirjallisen aineiston tärkeyttä kirjastossa. Kirjaston uusien tehtävien rinnalla ei tulisi unohtaa eikä vähätellä kaunokirjallisen aineiston tarjoamisen merkitystä – sillä kun on merkityksiä niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla.

LÄHTEET

Alanko-Kahiluoto, O. 2014. Lukijasta lukemiseen, tulkinnasta elämykseen: lukijan käsite kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa O. Alanko-Kahiluoto & T. Käkelä-Puumala (toim.) Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä. 4.painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 206–239.

Alasuutari, P. Laadullinen tutkimus 2.0. 4., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Appleyard, J. A. 1990. Becoming a reader: the experience of fiction from childhood to adulthood. Cambridge University Press: Cambridge.

Eagleton, T. 1997. Kirjallisuusteoria: johdatus. 2., uudistettu painos. Suom. Y. Hosiaislouma, R. Koli, M. Kylmänen, M. Lehtonen, T. Ovaska, E. Puoskari ja M. Savolainen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Freund, E. 1987. The return of the reader: reader-response criticism. London and New York: Methue.

Helmet-kirjastot. 2017. Kokeile, mitä on kirjallisuusterapia! Viitattu 11.12.2017, [http://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kallion_kirjasto/Kokeile_mita_on_kirjallisuusterapia\(132077\)](http://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kallion_kirjasto/Kokeile_mita_on_kirjallisuusterapia(132077)).

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Holma, J. 1993. Teksti, sen ymmärtäminen ja konkretisointi. Teoksessa J. Varto (toim.) Ingarden & toinen fenomenologia. Suomen fenomenologinen instituutti, Tampere, 15–72.

- Hosiaislouma, Y. 2016. Kirjallisuusoppi: aapisesta äänirunoon. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Ihanus, J. 1987. Kauneus ja kuvotus: luovuuden, kirjallisuuden ja taiteen psykologiasta kirjoitettua. Helsinki: Gaudeamus.
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kantokorpi, M. 1995. Kuin avointa kirjaa. Teoksessa M. Kantokorpi (toim.) Kuin avointa kirjaa: leikkivä teksti ja sen lukija. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus Oppimateriaaleja 48, Helsingin yliopiston Kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 6, 7–14.
- Kidd, D.C. & Castano, E. 2013. Reading literary fiction improves theory of mind. *Science*, vol 342, 377–380.
- Koskela, L. & Lankinen, P. 2003. Opas kaunokirjallisuuden lukemiseen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskela, L. & Rojola, L. 1997. Lukijan ABC-kirja: johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lagercrantz, O. 1995. Lukemisen ja kirjoittamisen taidosta. Toinen painos. Helsinki: WSOY.
- Langer, J. A. 2011. *Envisioning literature: literary understanding and literature instruction*. Second edition. New York and London: Teachers College Press.
- Lehtonen, H. 1998. Lukemalla avaraan maailmaan. Jyväskylä: PS-viestintä Oy.
- Leppänen, S. 2000. Kirjallisen tyylin tutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, 219–255.

Makkonen, A. 1995. Valokeilassa lukija. Teoksessa Mervi Kantokorpi (toim.) *Kuin avointa kirjaa: leikkivä teksti ja sen lukija*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus Oppimateriaaleja 48, Helsingin yliopiston Kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 6, 177–217.

Mar, R. & Oatley, K. 2008. The function of fiction is the abstraction and simulation of social experience. *Perspectives on Psychological Science*, (3), 173–192.

Mar, R., Oatley, K. & Peterson, J. B. 2009. Exploring the link between reading fiction and empathy: ruling out individual differences and examining outcomes. *Communications*, 34, 407–428.

Niemi, J. 2000. *Kirjallinen elämä: kirjallisuuden yhteiskuntasuhteiden kartoitusta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Oulun kaupunginkirjasto. 2017. Teetä ja sympatiaa - aikuisten satutuokio. Viitattu 11.12.2017, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/teeta-ja-sympatiaa>.

Pahkinen, T. 2002. Lukeminen elämässä selviytymisen välineenä. Teoksessa Minna Inovaara ja Anna Malmio (toim.) *Lukuhaastetta koko elämä. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVI*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Riihimäen kaupunginkirjasto. 2017. Dialogista digitarinaan - eheyttä elämään kirjastosta. Viitattu 11.12.2017, <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/dialogista-digitarinaan-eheytt%C3%A4-el%C3%A4m%C3%A4n-kirjastosta>.

Rosenblatt, L.M. 1981. *The reader, the text, the poem: the transactional theory of the literary work*. Second printing. London and Amsterdam: Southern Illinois University Press.

Segers, R. T. 1985. *Kirja ja lukija: johdatusta kirjallisuudentutkimuksen uuteen suuntaukseen*. Suom. L. Ahonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sippola, L. 1985. Lukeminen henkisen terveyden lähteenä. Teoksessa Juhani Ihanus (toim.) *Sanojen liikkeitä: kirjoituksia kirjallisuus- ja runoterapiasta*. Helsinki: Kirjastopalvelu, 57–73.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2009. Ajankäyttötutkimus. Kulttuuri- ja liikuntaharrastukset 1981 – 2009, 4. Lukeminen. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 12.10.2017, http://www.stat.fi/til/akay/2009/03/akay_2009_03_2011-05-17_kat_004_fi.html.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Lainausta: Koko maa, 2016. Viitattu 15.10.2017, <http://tilastot.kirjastot.fi/?orgs=1&years=2016&stats=104#results>.

Tuomi, P. 2011. Kirjojen keskellä: kirjastonhoitaja kaunokirjallisuuden asiantuntijana. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Wolfgang, I. 1978. The act of reading: a theory of aesthetic response. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

Taustakysymykset:

- sukupuoli
- ikä
- ammatti

Lukutottumukset:

- Millaista kirjallisuutta lukee? Miksi?
- Milloin lukee?
- Miten lukee?
- Milloin on aloittanut lukuharrastuksen? Kuinka innostui kirjojen lukemisesta, kuinka sai oman lukutottumuksensa?
- Onko lukutottumukset muuttuneet iän myötä/eri elämänvaiheissa?

Mieleenpainuneet lukukokemukset:

- Mielikirja/rakkain runo
- Kirja, joka opetti/auttoi ymmärtämään
- Kirja, joka lohdutti/auttoi unohtamaan
- Kirja, joka muutti elämän
- Kirja, jonka jätti kesken (miksi, saako sen nyt luetuksi, kannattiko se lukea)
- Kirja, joka avasi uuden maailman
- Romaanihenkilö, jota ihailee/ei voi sietää

Lukemisen motiivit ja merkitykset:

- Miksi lukee? (Mitä lukiessa etsii/kaipaa? Mikä ajaa lukemaan kirjoja?)
- Mitä lukemisesta itselleen saa?
- Onko kirjallisuus ollut merkittävässä asemassa jossakin kohtaa elämää tai tietyssä elämäntilanteessa/ongelmallisessa tilanteessa? Mitä kirjallisuus tuolloin antoi?
- Mitä tuntee/kokee kirjallisuutta lukiessa?
- Mitä odottaa lähtiessä lukemaan kirjaa?
- Onko oppinut jotakin kirjoista?